

An aerial, grayscale photograph of a densely packed urban area, likely a historical city. The buildings are multi-story and closely situated. A prominent feature is a large, bright green dome with a smaller spire on top, located in the upper right quadrant. The overall scene is a high-angle view of a complex urban fabric.

Offentlige rom i den Arabisk-Islamske byen

Case: Den historiske byen i Nablus, Palestina

Master i Byutvikling og Urban Design

Henrik Haver, Våren 2008



Universitetet
i Stavanger

DET TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram/spesialisering:
Master i Byutvikling og Urban Design

Vår 4 semesteret, 2008.

Åpen

Forfatter: Henrik Haver

.....
(signatur forfatter)

Faglig ansvarlig: Ib Omland

Veileder(e): Nils Jacobsen

Tittel på masteroppgaven: Offentlige rom i den Arabisk-Islamske byen – Case: Den historiske byen i Nablus, Palestina.
Engelsk tittel: Public Space in the Arabic-Islamic City. Case: The historic City of Nablus, Palestine

Studiepoeng: 30

Emneord:
Offentlige rom
Islam
Byutvikling
Urban Design

Sidetall: 119
+ vedlegg/annet:

Stavanger,
dato/år

Innhold

Introduksjon	7
Kapittel 01: Offentlige rom i den Arabisk-Islamske byen	8
Den Arabisk-Islamske byen	10
Islamsk kultur – religion og hverdagsliv	16
Offentlige rom	18
Gaten – fra det offentlige til det private	20
Markedet	26
Moskéen	32
Kapittel 02: Offentlige rom og bygningstypologi i Nablus	42
Småfakta	43
Nablus – en reise gjennom historie	50
Offentlige rom i Nablus	62
Gaten – fra det offentlige til det private	64
Markedet	68
Moskéen	74
Andre offentlige rom	78
Kapittel 03. Designforslag – Nytt offentlig rom i den historiske byen i Nablus	80
Å bare være	81
Funksjoner av nærliggende bygg og gater	88
Andre fotoregistreringer	90
Program for nytt offentlig rom	93
Idéutvikling	94
Designforslag	99
Plan	100
Snitt	101
Referanser	102
Illustrasjoner	103
Avslutning	111
Kilder	112
Litteraturliste	113
Bildeliste	115
Illustrasjonsliste	119

Takk til Naseer Arafat og andre gode hjelpere fra Nablus som introduserte meg for en flott by og kultur.

Thanks to Naseer Arafat and other helpers from Nablus who introduced me to a wonderful city and culture.

Introduksjon

Heftet du nå holder i hånden er en mastergradsoppgave i Urban Design og byutvikling utført ved Universitetet i Stavanger våren 2008.

Hovedtema for oppgaven er "Offentlige rom i den Arabisk-islamske byen", og er ment å gi en innføring i den Arabisk-Islamske byen med hovedvekt på de offentlige rom. Nablus på Vestbredden vil bli presentert som et case da jeg selv har opplevd byen på nært hold.

Det første kapitlet tar for seg et utvalg av litteratur med utgangspunkt fra flere forskjellige byer i den Arabisk-islamske byen. Jeg prøver her å gi leseren en innføring og en generell forståelse for Arabisk-Islamske byer som er ukjent for mennesker andre steder i verden. Fokuset vil være å identifisere ulike offentlige rom. I tillegg til å ta utgangspunkt i ulik litteratur, vil oppgaven vise til bilder tatt på studietur til Israel, Jordan, Egypt og Marokko.

Det andre kapitlet vil presentere en opplevd by, Nablus. Fokuset vil også her være å identifisere ulike offentlige rom basert på litteratur i kapittel 1. Det vil også bli gitt en innføring i Nablus` historie. Fremstillingen av byen og dens offentlige rom vil for det meste bestå av illustrasjoner da teori allerede er presentert i kapittel 1.

Det tredje og siste kapitlet vil inneholde et konkret designforslag til et nytt byrom i den historiske byen i Nablus med utgangspunkt i informasjon fra de to første kapitlene.

Målet med oppgaven er vært å få en bedre forståelse for en annen kultur. Dette gjelder ikke bare for den urbane kultur men også for kulturen generelt. Vi lever i et globalisert og multikulturelt samfunn der det har aldri før har vært viktigere å ha forståelse for andre kulturer og levesett.

01: Offentlige rom i den Arabisk-Islamske byen.

I kapitlet som følger vil det først være en innledning til hva som ligger i begrepet den Arabisk-Islamske byen, etterfulgt av en liten innføring i den Islamske kultur i byen. Deretter kommer et avsnitt om hva jeg velger og identifisere som offentlige rom, etterfulgt av presentasjon av de ulike rom.



Illustrasjon 1.1. De arabiske landene

Den Arabisk-Islamske byen

Hva er så den Arabisk-Islamske byen, og hvorfor ikke bare bruke begrepet den Islamske –eller Arabiske by. Hvilke begrep man velger å bruke kommer helt an på hva man ønsker å skrive om. Arabisk og Islamsk er ikke synonym, faktisk så er bare 10-15 % av alle muslimer arabere¹. Islam strekker seg i dag fra Indonesia i øst til Marokko i vest. Det ville blitt en helt annen oppgave hadde jeg valgt å studere Islamske byer over så å si hele verden. Det hadde også blitt feil å snakke om bare den Arabiske byen, da Arabia har en større historisk verdi som det gamle Persiske riket. For å snevre inn området og begrepet har oppgaven valgt å se på den Arabisk-Islamske byen. Det var i de Arabiske landene Islam hadde sitt utspring og det er her man finner den mest tradisjonelle urbane form. Oppgaven vil jobbe med den tradisjonelle Arabisk Islamsk by. Det legges her vekt på det tradisjonelle da det best kan representere det autentiske og på en bedre måte vise hvordan Islam har formet byen. Moderne byområder, spesielt i de store Arabisk-Islamske byene som Kairo og Amman, er basert på moderne vestlige planleggingsprinsipper og vil ikke være representative i denne sammenheng.

De Arabisk-Islamske byene er nødvendigvis ikke byer som er grunnlagt etter Islams fødsel i 632 e.kr². Noen av verdens eldste byer og sivilisasjoner, som Jericho³ og Catal Huyuk⁴ ligger i de Arabiske landene. Det er derfor vanlig å snakke om ulike typer Arabiske byer. H. Roberts velger å kategorisere byutviklingen i Midtøsten i 3 epoker: (H. Roberts 1979: 30)

- Før Islamsk kolonisering, før 650 e.kr
- Islamsk Urbanisering, 650 – 1800
- Urbanisering i kolonitiden, 1800 – 1950.

A.EJ Morris snakker derimot om to grupper. Han skiller mellom den originale og den senere by. (Morris 1994: 370). Den originale er byer som ble grunnlagt før Islam og den senere er byer som er kommet etter Islams fødsel og er bygget på Islamske urbane retningslinjer.

Det viktigste å trekke ut fra begge disse inndelingen er at Islamske byer ikke nødvendigvis er grunnlagt etter Islam. Det betyr ikke at det er store forskjeller mellom de ulike byene når det gjelder urban form. Den Islamske urbane form har etter hvert tilpasset seg de eldre byene. Det har skjedd en historisk transformasjon. Dette kan en tydelig se i de gamle gresk-romerske byene Damaskus og Aleppo, hvor den tidligere agora og forum i Aleppo samt den gamle tempel plassen i Damaskus, nå huser flere moskeer: (Bianca 2000: 54)

De store avenyene, cardo⁵ og dekumanus⁶ ble også transformert. Gatene ble ikke lenger brukt som gjennomgang for hestetransport. Muslimene gikk tilbake til en fotgjengerorientert by. De store avenyene ble nå okkupert av selgere som satte opp bodene sine. Det ble etter hvert satt opp faste konstruksjoner som gav utgangspunktet for den klassiske suq.



Bilde 1.1. Romerske søyler i Amman, Jordan



Bilde 1.2. Romerske ruiner i Chellah utenfor Rabat, Marokko



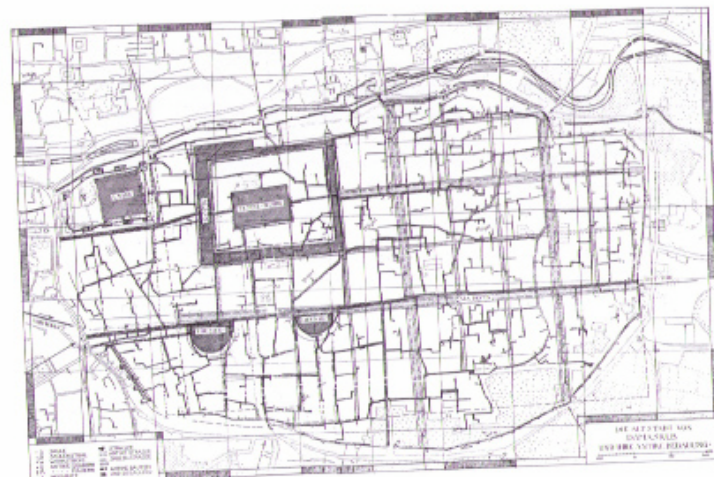
Bilde 1.3. Romersk amfiteater i Amman, Jordan

I boligområdene ble det strenge ortogonale romerske gatenettverket etter hvert transformert til et irregulært mønster slik vi kjenner de Arabiske-Islamske byene i dag. Dette ble mulig da boligområdene ikke lenger ble styrt av en overordnet enhet. Hvert enkel nabolag styrte sin egen utvikling. Flere og flere boliger vaks sammen og skapte klynger av hus, som privatiserte eller rett og slett slettede det eksisterende gatenettverket.

Den Arabisk-Islamske byen er på mange måter veldig enkelt sammensatt med få elementer. Gatenettet er irregulært og smalt, og er bindeledet mellom offentlige institusjoner som moskeer, skoler, sykehus og det private områdene samt markedsfunksjoner. På mange måter kan en tenke seg at hele byen er en stor masse med utskårne årer til gatene da det meste av bygningene i byen hører sammen. Bygningene er addert sammen til en stor masse.

Denne oppgaven vil gjennomgå de viktigste offentlige rommene i den Arabisk-Islamske byen og vil derfor ikke se på alle elementer i som inngår i byen. Leser vil likevel få en bedre forståelse for hvordan den Arabisk-Islamske byen er oppbygd gjennom teori om det offentlige.

Det gjøres også oppmerksom på at det ikke finnes fasit svar og en ideal by i den Arabiske verden. Arabisk-Islamske byer har et rikt mangfold og ulikheter mellom seg. Det finnes allikevel mange fellestrekk som dette arbeidet kan ta utgangspunkt i.⁷



29

Illustrasjon I.2. Gammelt kart over Damaskus, Viser hvordan det irregulære gatenettet har tilegnet seg de strenge romerske gatene.

(noter)

- 1 Kilde: Vogt 2007.
- 2 632 e.kr er året da Profeten Muhammed døde.
- 3 oldtidsby i Palestina, ved Dødehavets nordende. En av verdens eldste kjente byer, fra ca. 6800 f.Kr Kilde: www.caplex.no
- 4 Ruinby i dagens Tyrkia, blomstret ca 7000 – 6000 f.kr. Kilde: www.caplex.no
- 5 Cardo, nord-sør gate i en romersk by. Kilde: Gardners Art through the Ages.
- 6 Dekamanus, øst- vest gate i en romersk by. Kilde: Gardners Art through the Ages.



Bilde 1.5: Jerash, gammel romersk ruinby i Jordan





Bilde 1.6. Eldre bebyggelse i Amman, Jordan



Islamsk kultur - Religion og hverdagsliv

I ulike kulturer kan man se hvordan spirituelle verdier har hatt betydning for arkitektur og urban form. Det finnes en sammenheng mellom det som blir bygget og det folk tror på. Islam er den religion som har satt størst preg på kulturen og det daglige livet. Det er som Welch sier:

"På samme tid som Islam er en religion er den også en sivilisasjon eller som muslimene selv sier "the way of life"". (Morris sitert Welch 1994).

Islam har hatt stor innflytelse når det gjelder oppførsel og livsmønster; noe som igjen kan være med på å skape fysiske mønster i byen.

Denne oppgaven er ikke en avhandling om Islamsk kultur, men det er allikevel viktig å kunne se noen aspekter med religion som har vært med på å sette spor i byen.

Noe av de viktigste i forholdet mellom religion, både i bruk og form er vern av privatlivet. Det gjør først og fremst at den Arabisk-Islamske byen har store private domener i forhold til de offentlige. Vern av privatlivet gjelder for hele familien men er spesielt beregnet for kvinnen. Kvinnens rom er ikke ute i det offentlige. Hennes sted er det private hjem.

"32 Dere profetens hustruer, dere er ikke som andre kvinner. Om dere frykter Gud, så vær ikke så spake og ydmyke i deres tale at begjæret vekkes hos en i hvis hjerte det er sykdom. Tal som skikk og bruk er. 33. Hold dere hjemme. Stas dere ikke opp som i fordums hedensk tid! Forrett bønner, gi det rituelle bidrag og adlyd Gud og Hans sendebud! Gud ønsker bare å holde urenheter borte fra dere, dere husets folk, og å rense dere helt. (Koranen, 33, 32-33)

Det gjør at byens offentlige rom for det meste er brukt av menn. Det er få kvinner å se ute i offentligheten. Dette er en sannhet med modifikasjoner da kulturen er i stadig endring og den Islamske kultur varierer fra land til land.

Også to av de fem søylene er godt synlige i bybildet. Den andre søyle, bønner, sier at en skal be fem ganger om dagen med gitte tidspunkter. Bønner kalles inn slik at hele byen hører bønneropene. Det gjør at byen fem ganger daglig blir vitne til et religiøst ritual. Mange velger å gå til bønn, og på den måte stopper byen litt opp.

"Når dere har fullført bønner, så kom Gud i hu, stående, sittende eller liggende. Når dere så er i sikkerhet, utfør bønner på normal måte. Bønner påhviler de troende som en forskrift med angitte tider." (Koranen 4, 103)

Den tredje søyle, faste, sier at en skal faste mellom soloppgang og solnedgang den niende måneden, Ramadan¹.

"I måneden ramadan, hvori Koranen ble åpenbart som ledelse for menneskene, som ledelsens klare ord, og som kriterium for vrangt og rett – de av dere som er til stede i den måneden, skal faste i den. Om noen er syke eller på reise, skal han faste et antall andre dager. Gud vil gjøre det lett for dere, ikke vanskelig, og slik at dere kan fullføre dagtallet, så dere må prise Gud fordi Han leder dere og vise takknemlighet." Koranen 2,185

Under Ramadan vil byen ha en annen karakter en normalt. De fleste butikker vil være stengt I tillegg er folk strengere når det gjelder å gå til bønn og gatelivet tar preg av det.

Alt i alt er den tradisjonelle Arabisk-Islamske by sterkt preget av religionen.

(noter)

¹ Den islamske kalenderen er basert på månens kretsløp og har i 354 dager fordelt på 12 måneder. Det vil si at det muslimske året hvert år forskyves omlag 11 dager i forhold til solens kretsløp (365 dager). Det vil si at Ramadan kommer på forskjellige tider hvert år. Kilde. www.wikipedia.no

Offentlige rom

Hva som karakteriseres som et offentlig rom kan være forskjellig fra kultur til kultur. I vesten tenker nok de fleste på et rom som er offentlig i den forstand at det kan brukes av alle byens borgere. Offentlige rom kan for eksempel være torget eller gaten.

Jan Gehl kategoriserer den typiske bruken av de offentlige rommene i en vestlig by. Han snakker om nødvendige, valgfrie og sosiale aktiviteter og at alle disse bør være til stede i et velfungerende byrom. De nødvendige er aktiviteter som finner sted uavhengig om rommet er bra eller ikke, som for eksempel å gå til bussen. Valgfrie og sosiale aktiviteter derimot, oppstår kun visst det legges til rette for det. Det kan være, å sitte på benker, prate, rett å slett oppholde seg et sted i motsetning til å bare gå gjennom.

Trancik definerer det åpne rom slik.

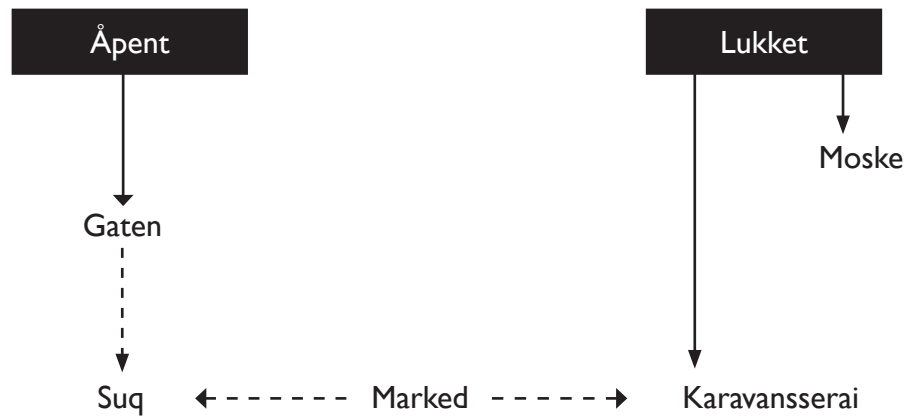
”Åpent rom i denne kontekst er definert som et rom som er omgitt av bygde og naturlige elementer som skaper åpne områder som er brukt av folk for en spesifikk eller ikke-spesifikk både hverdagslig og jobb bruk og som skaper positive eller negative bidrag til det omgivelsene eller brukerne på den måten at det er brukervennlige og gir mening” (Trancik: 1986).

Han snakker her om det åpne rom, men det kunne like greit vært sagt om de offentlige, da de disse rommene som oftest eller alltid er åpne i den vestlige kontekst.

Hva er så de offentlige rommene i en Arabisk-Islamsk by? Mange vil nok si at det offentlige rom i en Arabisk-Islamsk by ikke finnes, dog ikke i en vestlig måte å se offentlige rom på. Den Arabisk-islamske by er dominert av store private domener. Det er lite ”anonyme” rom som kan bli styrt av de offentlige. (Bianca 2000; 39)

Det eneste som vi i en vestlig kontekst vil definere som offentlig er nettverket av gater. Senere i oppgaven vil jeg vise til at også graden av offentlighet i gatene kan diskuteres. Det offentlige rom i den Arabisk-Islamske konteksten er integrert i bygninger og befinner seg innenfor lukkede område som moskeer, madrasser og Karavansserais, og har ofte en bestemt bruk. Karavansseraien blir oftest brukt til handel, madrassene til skoleformål og moskeen til bønn. De resterende rommene blir oppslukt av store private boligkvarter med indre gårdsrom som brukes til sosiale formål. (Bianca 2000: 39) Så på mange måter kan en si at det som finnes av offentlig rom er små områder inntengt mellom bygninger som står tett i tett. Dette gir lite plass til andre litt mer udefinerte offentlige rom. Det er lite plass for de frie og sosiale aktivitetene som Jan Gehl nevner.

Det vil automatisk ikke bety at de offentlige rommene i den Arabisk-Islamske by er av dårlig kvalitet. Det viser bare at vi befinner oss i en annen kultur.



Illustrasjon 1.3. De offentlige rom

Opgaven velger å kategorisere de offentlige rommene *åpne* og *lukkede* rom. Den ene er det lukkede, som moskeer, madrassaer og karavansserais. Den andre er det åpne, og gjelder for gaten. Jeg har valgt å se nærmere på hvordan disse er bygget opp, plassering i by og bruk.

Gaten - fra det offentlige til det private

Gatesystemet kan sammenlignes med en levende organisme og dens blodsystem. Gater leder ut fra en sentral plass og gatene sprer seg utover resten av byen og blir smalere og smalere. Til slutt ender gaten i inngangspartiet til boligen. Få prosent av byen består av gater og skal i all hovedsak bare være et bindeledd mellom byportene, de sentrale markedene og de private boligkvarterene (Bianca 2000; 39)

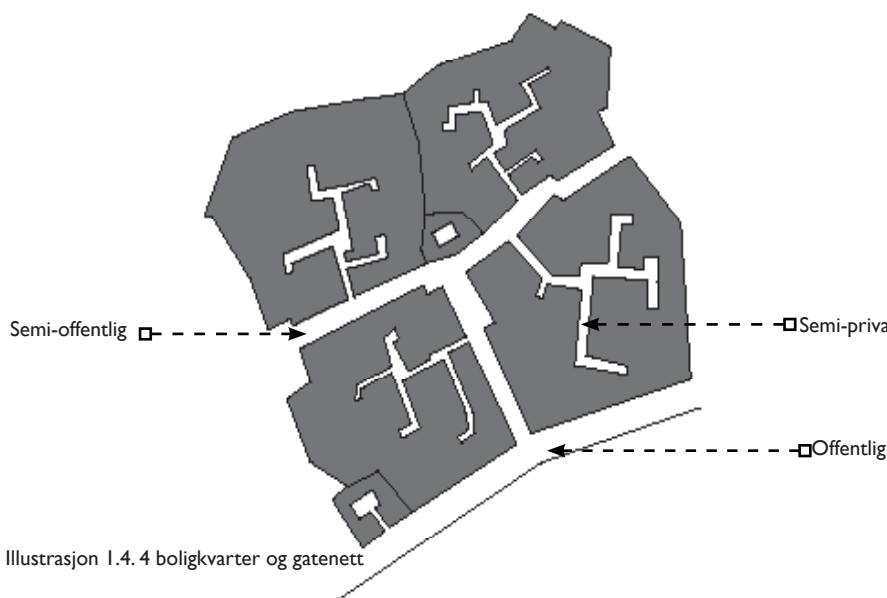
Gatenettverket er irregulært, og alle er ment for fotgjengere, men i dag kan du se biler og mopedder noen steder.

"Gatesystemet i den arabiske by, var et resultat av bygningenes mønster, ikke det determinerende som i det meste av moderne planlegging" (Morris sitert Fathy 1994: 389)

Det vil ikke si at det oppleves kaotisk å være i gatene. Gatenettverket har et system som er fremmed for vestlige. En gate er ikke bare en gate. De har ulik grad av offentlighet. Det finnes et gatehierarki fra det fullt offentlige til det private. Det finnes ikke et svar på hvordan inndelingen er men det er vanlig å snakke om:

- Offentlige
- Semi-offentlige
- Semi-privat
- Privat

Gatene kan også kategoriseres i gjennomgående -og blindgater:



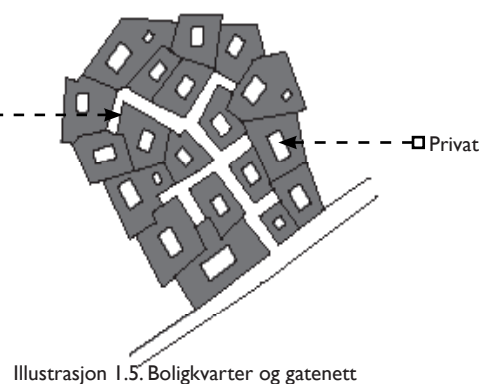
Gjennomgående

De største og mest offentlige gatene strekker seg ut fra den sentrale moskeene i sentrum og leder ut til byportene. Disse gatene inneholder for et meste småbutikker og inngår i markedssystemet i byen. Det vil si at gatene hovedsakelig har en kommersiell funksjon. Disse gatene er blant de få gatene som kan være regulære da de i noen tilfeller er basert på det gamle romerske gatene Cardo og Dekumanus. Disse gatene har en offentlig karakter og er åpne for alle. Bredden varierer fra 3,23 m til 3,5 m. (Hakim 1986 : 21)

Ut fra hovedgatene går det mindre sidegater som leder ut til ulike boligkvarter. Disse gatene kan ha både en offentlige og semi-offentlig karakter. Graden av offentlighet har blitt mindre da disse gatene primært blir brukt av innbyggerne som bor i nærheten. Disse gatene fungerer også som buffersone mellom de ulike boligkvarterene.

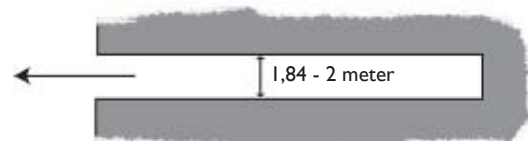
Cul-de-sac

For å komme helt inn til boligens inngang må en gjennom en ny gate, cul de sac, eller blindgate. Disse gatene har enda mindre grad av offentlig og grenser over til det private. Denne gaten tilhører kun de boligene som har inngang herfra. De har en størrelse på 1,84 til 2 meter og er beregnet ut fra en fullastet kamel. Disse gatene er ofte mer irregulære og vinklede en andre gater i byen da de ofte er "left over space" innad i boligkvarterene. Disse har en såkalt "bent access", vinklet inngang. Et boligkvarter her, er flere boliger som vender seg mot cul de sac gaten. Beboerne innenfor hvert enkelt kvarter har en eller annen tilknytning til hverandre. Dette kan være etnisk, religion osv. Det er derfor viktig å vise respekt visst en entrer en cul-de-sac gate, da noen kvarter er mer åpne en andre.





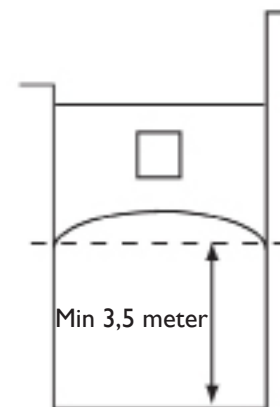
Illustrasjon 1.6. Gjennomgående gate



Illustrasjon 1.7. Cul-de-sac gate



Illustrasjon 1.8. Vinklede gate i boligkvarter



Illustrasjon 1.9. Minimum høyde opp til buer eller sabat

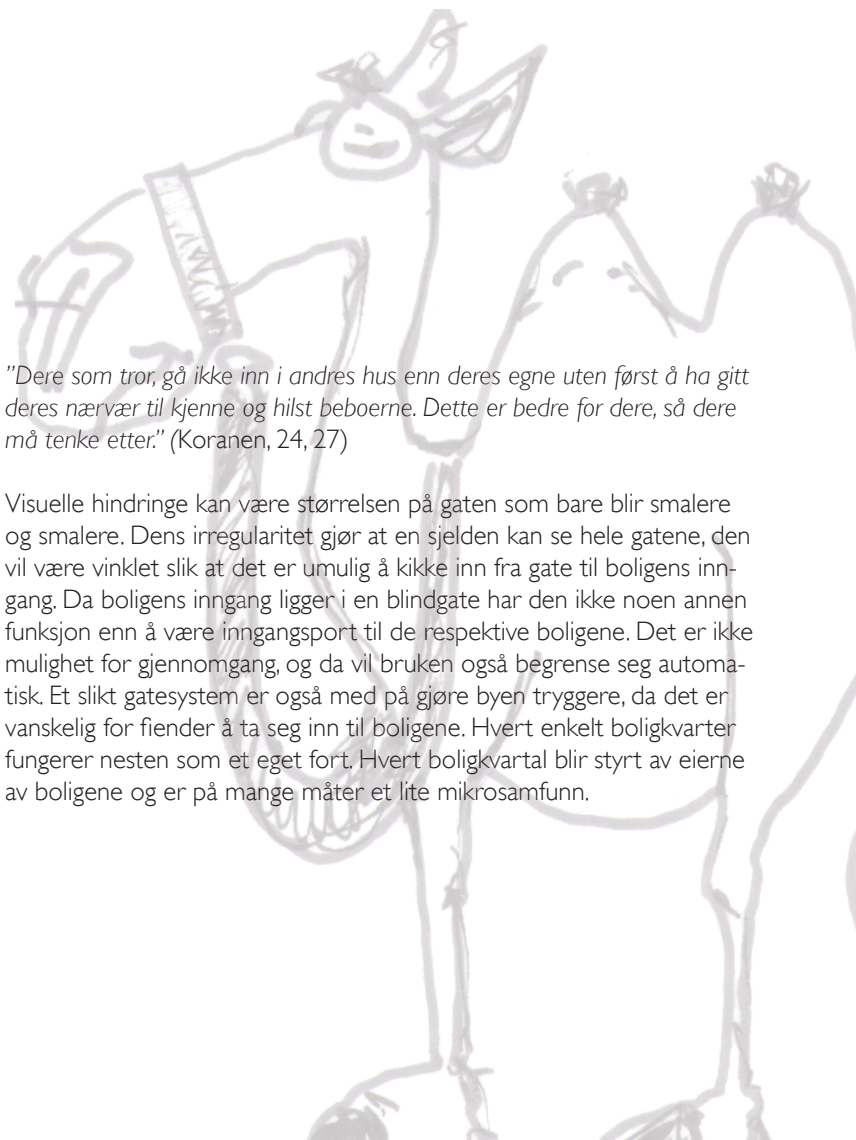
Det er ikke like lett å kunne skille mellom og bestemme hva slags grad av offentlighet de ulike gatene i den Arabisk-Islamske byen har. Det er ikke alltid at en følger alle de 4 trinnene før en kommer inngangsdøren. De er også eksempler der cul-de-sac gatene kan gå direkte fra de fullt offentlige hovedgatene. Det er det kan også være graderingen innad i cul-de-sac gaten, fra det semi-offentlige til det semi-private. Da mye av gradering er bestemt gjennom sosiale koder kan dette tolkes forskjellig av innbyggerne.

Sosiale koder

Selv om alle gatene ovenfor er av ulik karakter og de siste er mer private, vil ikke de si at det faktisk er stengt for offentligheten. Det som gjør noen gater mer private er eierskapet. De fleste gater i en Arabisk-Islamsk by er faktisk styrt av eierne av boliger. Det er sjelden fysiske hindringer som stopper folk fra å gå inn de mer private sonene. Du får allikevel en klar fysisk rettleiding med respekt for hver enkelt sone gjennom aksepterte sosiale koder og visuelle hindringer. Dette gjør det mulig å filtrere folk jo nærmere en kommer boligen og ta vare på privatlivet, noe som er veldig viktig for livet og integriteten i den Arabisk-Islamske byen.

"Dere som tror, gå ikke inn i andres hus enn deres egne uten først å ha gitt deres nærvær til kjenne og hilst beboerne. Dette er bedre for dere, så dere må tenke etter." (Koranen, 24, 27)

Visuelle hindringer kan være størrelsen på gaten som bare blir smalere og smalere. Dens irregularitet gjør at en sjelden kan se hele gatene, den vil være vinklet slik at det er umulig å kikke inn fra gate til boligens inngang. Da boligens inngang ligger i en blindgate har den ikke noen annen funksjon enn å være inngangsport til de respektive boligene. Det er ikke mulighet for gjennomgang, og da vil bruken også begrense seg automatisk. Et slikt gatesystem er også med på gjøre byen tryggere, da det er vanskelig for fiender å ta seg inn til boligene. Hvert enkelt boligkvarter fungerer nesten som et eget fort. Hvert boligkvarter blir styrt av eierne av boligene og er på mange måter et lite mikrosamfunn.





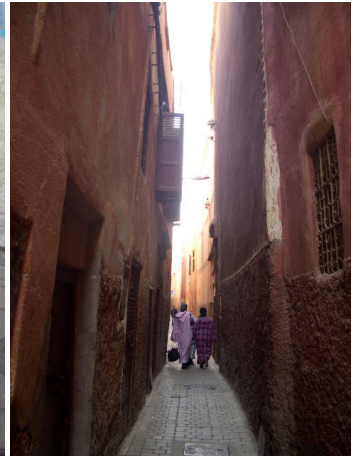
Bilde I.7. Smal gate i boligkvarter i Rabat, Marokko



Bilde I.8. Bredere, halv-offentlig gate i Casablanca, Marokko



Bilde I.9. Barn som leker i Rabat, Marokko



Bilde I.10. Smal gate i boligkvarter i Rabat, Marokko



Bilde I.11. Sosialt møte i gate, Kairo, Egypt.



Bilde I.12. Mann slapper av i gate, Kairo, Egypt

Bruk

Når det gjelder bruken av de ulike gatene skiller dette seg sterkt fra den vestlige tanken om at et bra offentlig rom, her gate, skal gi mulighet for frie og sosiale aktiviteter. På mange måter kan en si at slike aktiviteter er fraværende i gatene i en Arabisk-Islamsk by. Gatene er determinert til visse aktiviteter. Hovedgaten består for det meste av kommersiell aktivitet og det er lite rom for å bedrive andre aktiviteter enn handel, dog butikkene også er brukt som samlingsplass for menn som liker å ta seg en prat. Når det gjelder de mindre gatene som leder folk inn mot boligkvarterene er disse for det meste brukt til gjennomgang og ferdsel til boligene. Gatene er av slik størrelse at det er vanskelig å utføre andre aktiviteter. Den mest vanlige bruken etter vanlig ferdsel er barn i lek. I mangel på lekeplasser har gatene blitt barnas lekeplass. Det samme gjelder for cul-de-sac gatene. Disse blir brukt av de barna som bor i de tilhørende boligene.



Bilde 1.13. Sabat i Marrakech, Marokko



Bilde 1.14 Takoverbygg på gate i Jerusalem



Illustrasjon 1.10 Mashrabiya vinduer som gir utsyn men ikke innsyn



Bilde 1.15 Støttebuer i Jerusalem

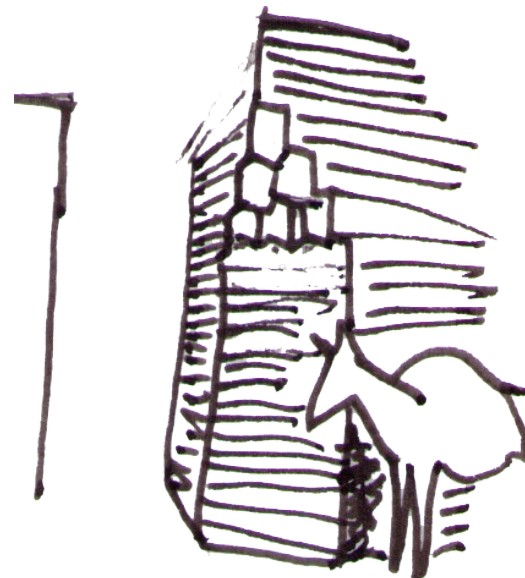


Bilde 1.16 Treutbygg med mashrabiya vinduer i Nablus, Vestbredden

Relaterte elementer

Det ble forklart tidligere at en gate ikke bare er gate med tanke på de ulike gradene av offentlighet. Det kan gjelde på flere plan. Gatene i en tradisjonell Arabisk-Islamsk har forskjellige karakter og elementer knyttet til seg. Et av de mest fremtredende elementet i gaten er takoverbygg. Det finnes i forskjellige former; den mest vanlige er overbygging av deler av suqsystemet. Ofte er de sentrale markedene og handelsgatene overdekket med et tak for å gi skygge. En kan også se Sabats, som er rom i broer over gaten. Disse kan inneholde alt fra ett til flere rom. De med flere rom er ofte lange og en får dermed en tunnelgate. Disse er med på å skape større rom i eksisterende boliger; og en utvidelse på bakkenivå er så å si umulig da det er for lite rom til det. Det finnes også buer som holder oppe konstruksjonen. Disse er ofte å se i mindre gater og kan være både halve og heile. De minner om strebebuer.

Boligene vender seg som sagt innover mot gårdsrommet og har derfor en mer lukket og tom fasade ut mot gatene. De finnes få vinduer; og de som finnes er ofte plassert i en høyde slik at folk på gaten ikke kan se inn. De mest signifikante vinduene er plassert på utbygg som går 0,5 – 1,5 meter ut i gaten dog ikke i første etasje. Disse har ofte mashrabiya vinduer. Det vil si vinduer som gjør at en enkelt kan se ut, men det er nesten umulig å se inn. Dette gjør at privatlivet kan vernes. Det som muliggjør at boligene kan trekke seg ut 0,5 til en 1,5 meter i gatens rom er Al-Fina sonen, et område målt ut fra boligens vegg og ut i gaten som er "eid" boligens innhaver. Dette gjelder ikke på bakkenivå, men fra ca 3,50 meter og høyere. Dette er målet av en fullstet kamel og hans fører. En annen detalj ute i gaten er avkuttete hjørner. Disse er med på å gjøre at gaten blir i en mer menneskelig målestokk.



Illustrasjon 1.11. Avkuttet hjørne



Bilde 1.17. Smal gate i gamlebyen i Rabat, Marokko



Bilde 1.18. Smal gate i medinaen i Marrakech, Marokko

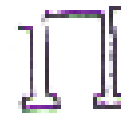
Markedet

Kapitlet om markedet kunne vært en del av gatekapitlet, da store deler av markedet ligger i gatene og er den viktigste bruk av hovedgatene i en Arabisk-Islamsk. Jeg velger allikevel å ta det for seg selv da noe marked-saktivitet foregår avstengt fra gaten.

Den Arabisk-Islamske verden har gjennom historien hatt en nøkkelposisjon innenfor internasjonal handel. Flere luksusprodukter som krydder, fine klær og edelsteiner ble transport gjennom Midtøsten før de havnet på markedet i Europa. Også store sjøruter gikk innom store muslimske havnebyer. De eldste og største handelsbyene var Damaskus, Aleppo, Kairo, Istanbul, Isfahan og Samarkand, og disse forble også etter nye handelsruter ble etablert viktige inter-regionale handelsenter. (Bianca 2000: 118)

Siden handel var en viktig del av de Arabisk-Islamske byene har også dette satt et stort preg på det urbane livet. Markedet har alltid hatt en veldig viktig posisjon i byens sentrum og er klart den mest synlige aktivitet i gaterommet. I dag er ikke tradisjonelle markedet det viktigste kommersielle senter i de store Arabisk-Islamske byene som for eksempel Kairo og Casablanca. Da de kommersielle sentrum er flyttet inn i mer "vestlige" omgivelser som kjøpesenter og store handlegater. De tradisjonelle markedene er allikevel i bruk selv om de ikke er like sentrale lenger. Det gjør at det enda er mulig å få oppleve tradisjonell handel i de Arabiske-Islamske landene.

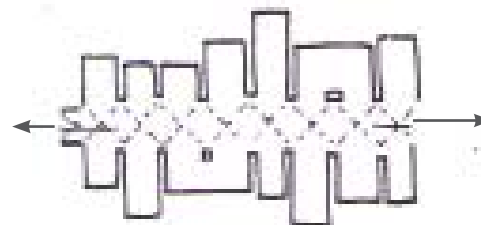
I dette arbeidet er det valgt å dele markedet inn i to typologier. Det åpne og lukkede marked, suq og karavansserai. Suq er det åpne markedet som er knyttet opp mot gaten, mens karavansseraiene er et lukket offentlig rom som befinner seg i egne bygninger stengt av fra gaten



Illustrasjon 1.12. En enkelt butikk. Størrelsene kan variere, de minste butikkene kan være helt nede i 1,5 x 1,5 meter.



Illustrasjon 1.13. Plan over deler av en suq. Her er det butikker kun på den ene siden, men det kan også være butikker på begge sider.



Illustrasjon 1.14. Plan over overdekket suq. Flere av disse kan lukkes igjen. (se dør venstre side)

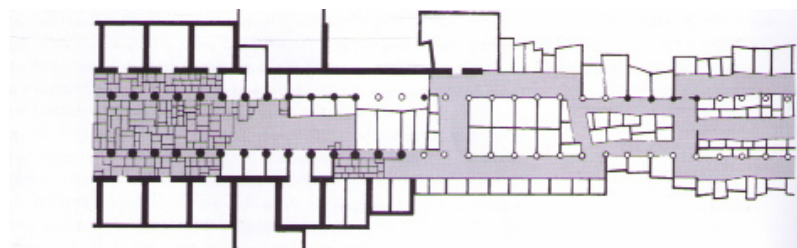
Suq

Den tidligste struktur på dagens suq var enkle primitive boder i noe uformel oppsetting. Suqen slik vi kjenner den i dag kom først i den Umayyadiske perioden (724 – 753 e.kr) (Bianca 2000, 124). Ordet suq betyr stedet for varer og nødvendigheter og er brukt som navn på gater og andre lokaliseringer hvor det er et marked. (Hakim 1986: 80).

Suqsystemet slik vi kjenner det i dag består av mange små butikker tett i tett som ligger langs hovedgatene samt noen sidegater i byen. I byer som ble bygget opp under romersk styre ligger ofte hovedgatene og souqen langs de gamle romerske "søyle" gatene, cardo-dekumanus.

Suqsystemet kan igjen deles inn i ulike typer. I hovedgatene og spesielt de som ligger nærest den sentrale moské er markedet beskyttet med et takoverbygg. Dette kan være midlertidige lette konstruksjoner men også permanente. Dette blir ofte referert til som den sentrale suq. Flere av disse overdekket gatene kan stenges av etter lukketid for å beskytte varene. De overdekte gatene har forskjellig karakter alt etter hva slags takkonstruksjon gaten har. De permanente mer "tunge" overbyggene kan fort gi en følelse av å være innendørs i et mer lukket rom. De mer lette konstruksjonene er luftigere og gir en følelse av å være utendørs.

Deler av hovedgatene og sidegatene som ikke inngår i det overdekte markedet er også en del av suqsystemet og inneholder mange butikker. Disse har en litt annen karakter enn den sentrale suq da de ikke er overdekket. De gir en mer åpen romlig følelse. Men også fordi de øvrige etasjene har en annen bruk, hovedsakelig bolig. Denne har en mer lineær karakter og befinner seg i gjennomgangsgater som enten blir brukt til inngang fra byens porter og inn til de sentrale deler av byen. Sidegatene som leder inn til nabolag/bydeler er også gjennomgangsgater og kan inneholde butikker. Det kan også være noen lokale suqs innenfor de ulike nabolagene.



Illustrasjon 1.15. Tidligere Romersk gate som har blitt tatt i bruk som marked (Suq)



Bilde 1.19. Lettere trekonstruksjon over suq i Marrakech, Marokko.



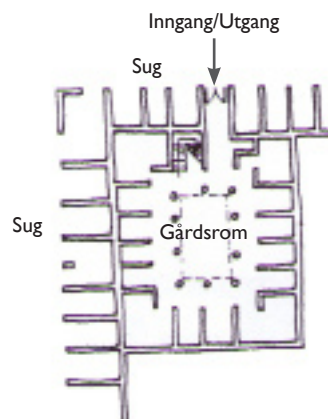
Bilde 1.20. Permanent "tungt" takoverbygg over suq i Jerusalem

Sosial møteplass

Suqsystemet opptar store deler av gatene og det er sjelden rom for annen type aktivitet. Gatene er ofte veldig smale, og i tillegg trekker selger ut varene sine i gaten slik at det bare er en liten plass i midten for gående trafikk. Likevel så bidrar markedene ikke bare med kommersiell aktivitet. Suqen er også en sosial møteplass hvor hovedsakelig menn kan ta seg en prat med ulike butikkselgere. Her kan en få seg en kopp te og diskutere dagens nyheter. Når butikkene til slutt stenger for dagen endrer gaten karakter. Nesten ingen butikker har noen form for reklameskilt og alle dørene er av noenlunde samme størrelse og form. Dette gjør at gatene blir like, noe som gjør det vanskelig for folk å orientere seg og gatene kan for mange bli en labyrint. Gatene blir også mer eller mindre døde, da den ikke har noen annen funksjon etter stengt tid enn å være gjennomgangsåre for innbyggerne.

Butikkhierarki

Hver av de små butikkene i suqsystemet er spesialiserte innenfor et lite varesegment. Det vil si at ingen selger både kjøtt og kosmetikk. Butikkene innenfor hver av disse spesialiserte bransjene er igjen samlet på samme sted i byen. En får egne soner for lær, parfyme, mat osv. Hver av disse sonene får ofte navn etter hva de selger, som for eksempel "Suq el Chechias", hodeplagg markedet i Tunis. (Morris 1994: 390). Hele suqsystemet i byen er oppbygd etter ett butikkhierarki med gatene rundt moskéen som øverste ledd. Hierarkiet kan deles i tre nivå. Nærest moskéen finner en de rene produktene som bøker og parfyme. Lengst fra moskéen ligger bransjene som er forbundet med lukt og støv, som for eksempel sko. Kategorien mellom de to ytterpunktene er mer nøytral og har friere plasseringsmuligheter. Dette er produkter som, klær, gull/sølv og hodeplagg.



Illustrasjon 1.16. Plan over en karavansserai tilknyttet en suq. Karavansseraien har kun en inngang/utgang og er avstegt med ei dør. Dette skaper det lukkede offentlige rom.



Bilde 1.21. Butikk som selger hodeplagg, Jerusalem



Bilde 1.22. Butikk som selger krydder i Kairo, Egypt

Karavansserai

Den andre type marked er Karavansseraien. De står i kontrast til gaten da de er lukket. En karavansserai er et marked som ligger i egne bygninger. Det er en lukket enhet og en må gå inn i noe for å oppleve rommet. Bare noen få steg fra de travle gatene kommer du inn i et gårdsrom som har et helt annet miljø. Gårdsrommet blir en oase i byen på samme linje med gårdsrommene i moskéen og boligene. En karavansserai er ikke et utsalgssted på samme måte som suqen i gaten. Det er første stoppested for varene som kommer inn i byen. Her blir det videreforedlet før de blir tatt med ut i butikkene i gatene. Den fungerer på mange måter som et engrossalg. Karavansseraiene er ofte plassert i ytterkant av byen i nærheten av inngangsportene og i tilknytning til nettverket av sug. På den måten var de lett tilgjengelige for de tilreisende som kom med varer. I tillegg gjør dens plassering i nærheten av souqene det lett å få ut de ferdigbehandlede varene.

En karavansserai har normalt 2 til 3 etasjer. Det vanlige var at den nedre etasjen var lagerplass og oppholdsrom til dyrene (kamel, hest, esel). I andre etasje var det verkstedet mens de i tredje var overnattingsplass til besøkende og selgerne. Da de ofte kom langveisfra. Det er flere ulike betegnelser på en karavansserai. Andre ord som kan dukke opp i annen litteratur er, Khan (overalt), Wakala (Egypt), Funduq (Maghrib) og Samasara (Jemen). (Bianca 2000: 128). Ordet karavansserai kommer av karavan, og var opprinnelig et herberge/møtested for karavanene som kom med varer.



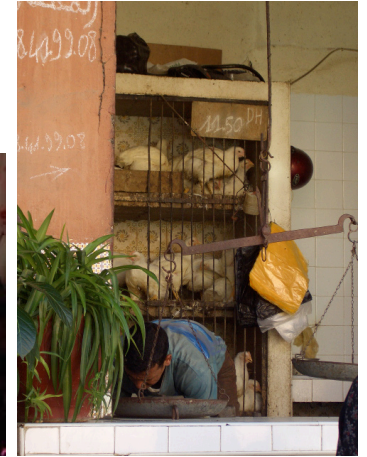
Bilde 1.23. Overdekket suq i Marrakech, Marokko



Bilde 1.24. Suq i Casablanca, Marokko



Bilde 1.25. Butikk som selger undertøy, Jerusalem



Bilde 1.26. Utsalg av levende høner, Marrakech, Marokko

Fremtiden for markedet.

Det finnes ikke lenger karavaner og produkter blir i dag ikke videreforedlet i karavansseraiene. Nå blir de fleste varene ferdigbehandlet på store fabrikker. Det betyr ikke at det tradisjonelle markedet har forsvunnet. Det må bare forholde seg til nye forhold. Markedene i de tradisjonelle Arabisk-Islamske byene er i bruk den dag i dag. Markedet viser godt igjen i bybildet og er kanskje det som kjennetegner byen best. Det har gjort at noen Arabiske land bruker markedet som en turistattraksjon. Steder som Marrakech, Fez, Tunis og Kairo holder liv i markedene med å henvende seg til turistene. Mange andre steder har likevel bevart det tradisjonelle markedet uten å fokusere på turisme, dette gjelder for eksempel byer i Jemen og Saudi-Arabia. Hvordan det autentiske markedet kan bevares i fremtiden er derfor usikkert.



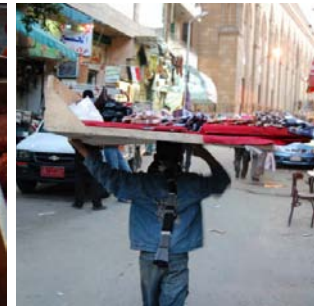
Bilde 1.27. Klesbutikk i Kairo, Egypt



Bilde 1.28. Godteributikk i Kairo, Egypt



Bilde 1.29. Hjerter til salgs i Jerusalem



Bilde 1.30. Gutt med varene på hodet, Kairo, Egypt



Bilde 1.31. Mann som selger varene rett fra gaten, Jerusalem



Bilde 1.32. Mann som selger te i Jerusalem



Bilde 1.33. Syltet grønnsaker i Jerusalem



Bilde 1.34. Khan el-Khalili markedet i Kairo, Egypt

Moskéen

Moskéen er en unik islamsk institusjon som skiller seg sterkt fra jødiske og kristne institusjoner. Moskeens rolle strekker seg langt utover det å være en sted for bønn. Den er en del av hele det islamske miljøet. Viktigheten av bygningen vises også godt igjen i bylandskapet, da den er den eneste bygning som skiller seg ut i et ellers homogent og kontinuerlig taklandskap med sine domer og minareter. Det finnes derimot forskjellige typer moskeer og ikke alle viser like godt igjen. Det er den sentrale moskeen eller fredagsmoskeen som den også kalles som viser best igjen i bylandskapet. Den andre typen er mindre moskeer som ligger i ulike boligkvarter og bydeler. Disse er langt fra like synlige. Oftest er det kun mulig å identifisere de på grunn av en mindre minaret. Ellers så går nabolagsmoskéene i ett med resten av byen. Den sentrale moské er og den mest interessante i forhold til bruk som offentlig rom og arkitektur. Flere av nabolagsmoskéene er også eid av private, og det kan derfor stilles spørsmål ved om disse i det hele tatt er offentlige.

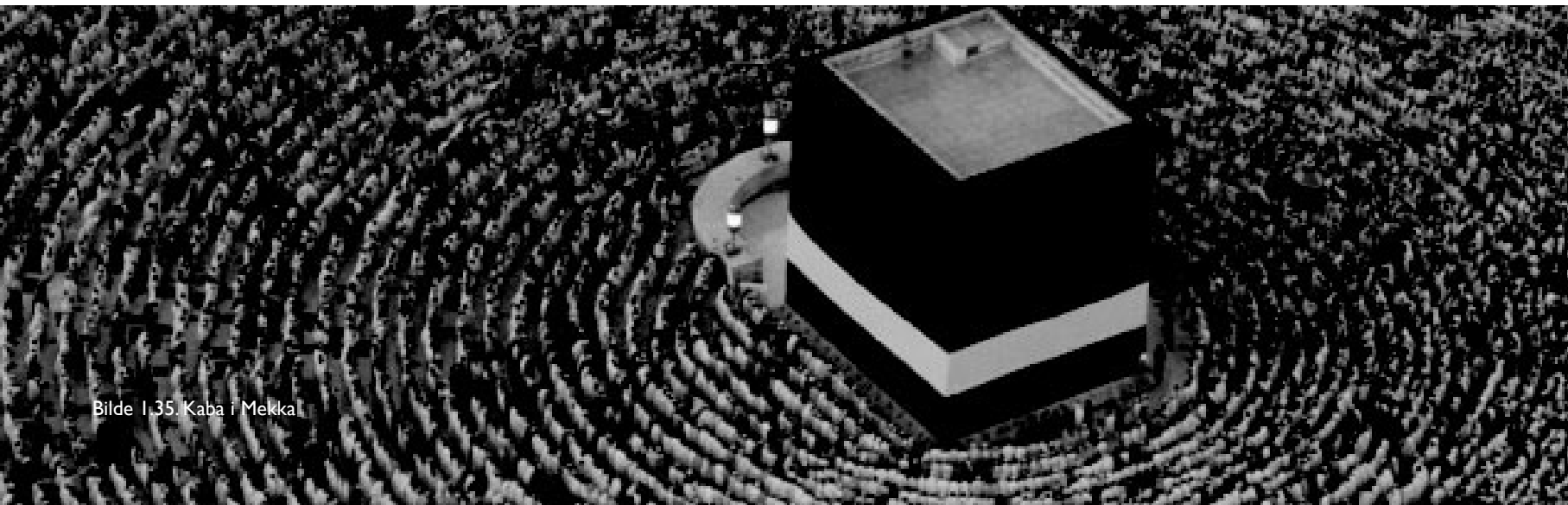
Allsidig bruk

Den sentrale moskeen er den største i byen og er ment å kunne brukes av hele befolkningen. Dette gjelder spesielt under fredagsbønnen, som er obligatorisk for menn å gjennomføre i en moské. Den sentrale moské er ikke bare et sted for bønn. Den er også et møtested hvor byens nyheter blir spredd, et senter for religiøsutdannelse, et sted hvor folk kan få ly og motta almisse eller mat. (Morris 1994: 287) Moskeen er også det største og viktigste offentlige rommet i den Arabisk-Islamske byen. I mangel på formelle viktige demokratiske institusjoner måtte fredagsmoskeen ta seg av disse oppgavene. Det var ikke bare en religiøs bygning men hadde også politiske og sosiale funksjoner. Den kan fungere som et senter for utdanning der både voksne og barn kan komme å lære om Islam. Den kan også være et sted hvor en kommer for rekreasjon og sosialisering (Bianca 2000: 102). Dette viser igjen hvordan dagliglivet og religion blandes.

Ibn Jubayr har beskrevet kveldslivet i et gårdsrom i en moské.

"Her samler folk seg, for her er stedet for rekreasjon, og her vil du se dem hver kveld, kommende fra øst og vest, og andre vil du se snakker med venner, og noen leser. På denne måte vil det fortsette, noen vil komme og noen vil gå, helt til den siste bønn er ferdig" (Bianca sitert Ibn Jubayr 2000: 106)

De fleste store moskeer har et indre gårdsrom som er det viktige offentlige rommet i en moské. Dette gårdsrommet er offentlig i den forstand at det er en del av en offentlig bygning og at den kan brukes av hele befolkningen. Det gjøres oppmerksom på at det for det meste er menn som bruker moskéen til bønn da kvinnen helst bør be hjemme. Kvinner har likevel tilgang, men må då oppholde seg på angitte områder. Det er helst i gårdsrommet at aktiviteter som sosialisering og rekreasjon



Bilde 1.35. Kaba i Mekka



Bilde 1.36. Minaret, Hassan II moskéen i Casablanca, Marokko.



Bilde 1.37. Kong Hussein moskéen i Amman, Jordan



Bilde 1.38. Gårdsrom i Muhammed Ali moskéen i Kairo, Egypt

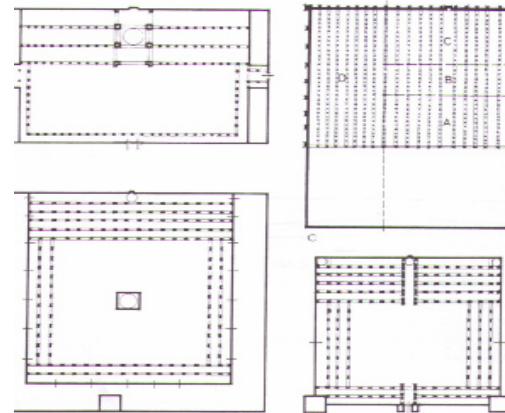


Bilde 1.39. Al-Aqsa moskéen i Jerusalem

forekommer. Under fredagsbønnen blir gårdrommet også tatt i bruk som bønneområde. Da skal store deler av befolkningen kunne bruke den sentrale moskéen under bønningen. Dette er en umulighet de fleste steder. Bønningen trekker da ut i de nærliggende gatene og de lokale nabolagsmoskéene. På grunn av at fredagsbønningen ikke lenger er forbeholdt fredagsmoskéen er også begrepet fredagsmoské mindre og mindre brukt. Den sentrale moské er et mer dekkende ord i dag.

Arkitektur og religion

Den enkle og generelle oppbyggingen av den sentrale moské er en overdekket hall for bønn ved siden av ett kollumnert gårdrom. Hallen kan noen ganger være dekket med en dom og alle moskeer har også en eller flere minareter, tårn hvor bønningen blir annonsert, slik at hele byen kan høre det. Det har seg ikke slik at alle de sentrale moskéene har en lik utforming. Det er store forskjeller på de tidligste som Al-Aqsa moskeen i Jerusalem, angitt oppført på begynnelsen av 600 tallet, og Muhammed Ali moskéen i Kairo, bygget i første halvdel av 1800 tallet. Det er dog ikke det viktigste å forstå den arkitektoniske utvikling, da moskéen i seg selv i de fleste tilfeller ikke er noen imponerende



Bilde 1.17. Typisk plan for tidlige moskeer.



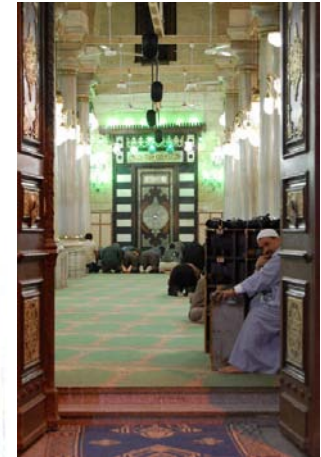
Bilde 1.40. "Dome of the Rock", Jerusalem



Bilde 1.41. Muhammed Ali moskéen i Kario, Egypt



Bilde 1.42. Muhammed Ali moskéen innefra. Bønnehall



Bilde 1.43. Mindre lokal moské i Kario, Egypt

arkitektoniske bygg. Dette utsagnet kan virke fjernt, da de aller fleste moskeer kjent for vestlige er store og flotte. Og ja, de fleste store byer har noen imponerende moskeer. Dette gjelder som regel bare den sentrale moskeen, mens meste parten av moskeen i resten av byene er anonyme. I mange tilfeller vil moskeen være integrert i det urbane landskapet, og ha mange bygninger og funksjoner tilknyttet seg. Moskeen har ingen intensjon om å fremstille religionens makt og autoritet. (Bianca 2000: 31)

Hellige steder

I motsetning til en kristen kirke er ikke moskeen sett på som et mer helligt sted/bygg enn andre, men bare som en møteplass som kan bli brukt til et religiøst formål. Moskeen har en rituell renhet og en retningssivende vegg mot Mekka som gjør at de her kan kommunisere med det hellige senter uavhengig av tid og rom. (Bianca 2000: 101) Det vil si at det hellige sted ikke er knyttet opp mot en bestemt bygg, men kan bli produsert gjennom en symbolsk representasjon, som er retning mot Kaba i Mekka. Denne handling er ikke begrenset til et bestemt bygg men kan i praksis gjøres overalt. Den private bolig blir ofte tatt i bruk

under bønn, og dette gjelder spesielt for kvinner. Det er som Profeten Muhammed sier:

"Gud har velsignet samfunnet mitt med å gi det et ansikt der hele verden er hellig". (Bianca sitert Profeten Muhammed 2000: 34)

Dette viser igjen hvordan religion og hverdagsliv integreres i hverandre.

Plassering

Den sentrale moskeen er som navnet sier plassert sentralt i byen. Den ligger nær de store gatene og handelsstrukturen. En moské har ofte flere innganger, noe mer anonyme enn andre. Oftest er øst vegg den mest profilerte fasaden mens de andre tre er anonyme og vendt ut mot sugsystemet. Det er lite som skiller gaten og moskeen, det er bare få steg som skiller det hektiske gatelivet med den rolige livet i moskeen. Dette muliggjør et stort samspill mellom de rommene. På en måte kan en si at nærheten mellom de gjør at de sammen skaper et arkitektonisk kompleks som blir det største offentlige domene i byen.

Andre offentlige institusjoner.

Moskéen er ikke den eneste offentlige bygning som har et indre gårdrom. Offentlige institusjoner som Marisans (sykehus) og Madrassaer (skoler) har et gårdrom som kan bli brukt som offentlig på lik linje med moskéen. Noen ganger vil disse institusjonene være en del av moskéen, mens andre ganger vil de være plassert utover byen.



Illustrasjon 1.18. Planen viser az-Zaytunah Moskéen i Tunis, Tunisia. Den viser både oppbygging med søyleganger, gårdsrom, overdekket bønnehall og hvordan den er linket til gatene og suqen.





Bilde 1.44. Utiskt mot Ibn-Tulun og Muhammed Ali moskeen, Kairo, Egypt



Bilde 1.45. Bønn i Kairos gater, Observert fra en taxi



Bilde 1.46. Bønn utenfor en kiosk på en bussholdeplass i Nuweiba, Egypt



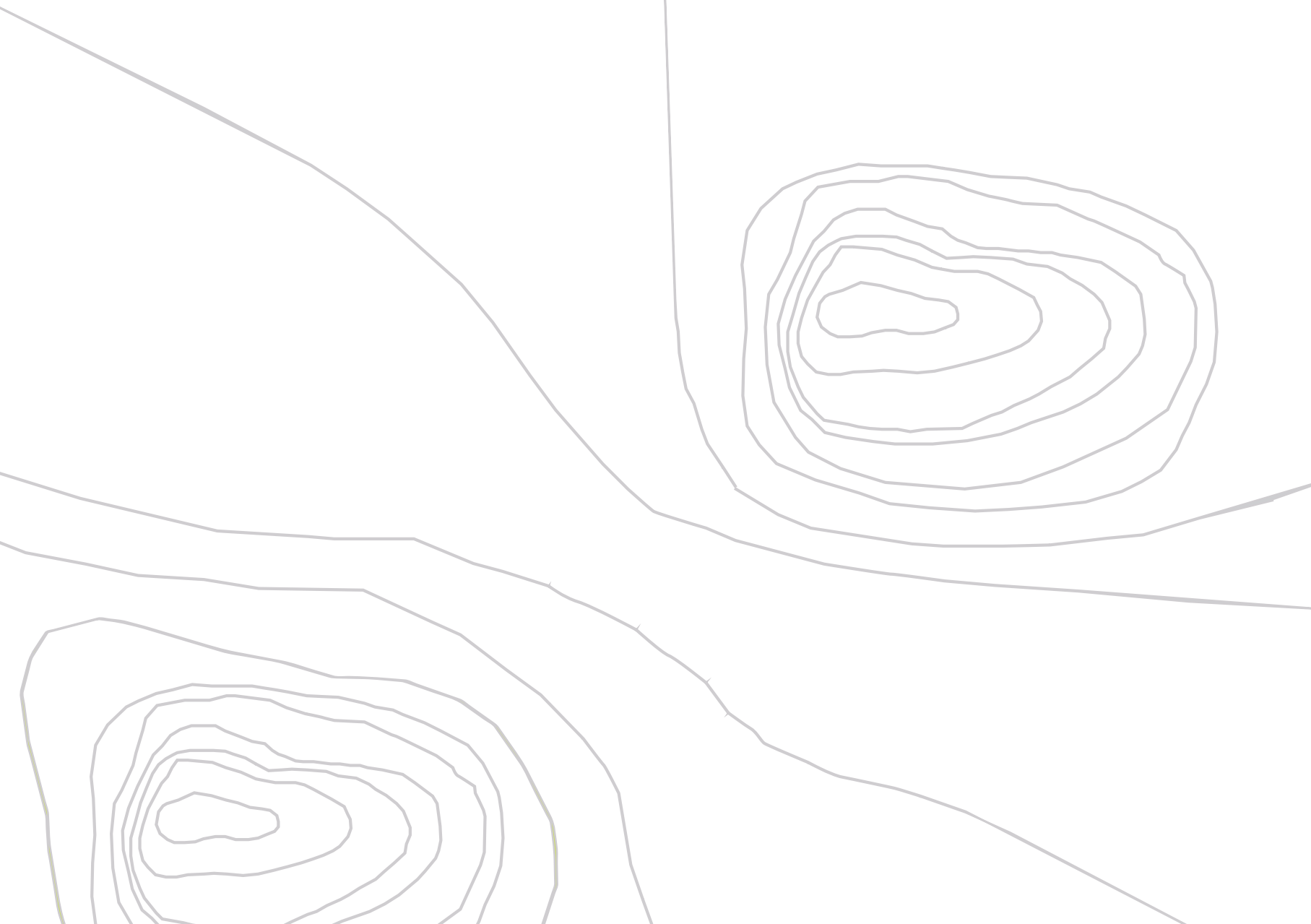
Bilde I.47. Panorama over Jerusalem, "Dome of the Rock" i midten



02:

Offentlige rom

og bygningstypologi i Nablus



Småfakta

Nablus ligger i de nordlige deler på Vestbredden mellom Middelhavet i vest og Jordan Valley i øst. Byen ligger 550 meter over havet mellom de to fjellene Ebal i nord (940 moh) og Gerizim (881 moh) i sør. Nablus blir regnet som hovedstad og regionalt senter for de nordlige deler av Vestbredden. Nablus spiller en viktig rolle innenfor administrasjon, handel, utdanning og industri. 6,5 mil sør for Nablus ligger Jerusalem.¹ Byen har en lang historie noe som gjør at den i dag har en stor historisk verdi. Dette gjelder spesielt for den historiske delen eller gamlebyen som den også kalles. Her finnes rester fra romertiden til nyere bebyggelse. Samaritanenes "bydel" og hellige sted ligger på toppen av Gerizim.

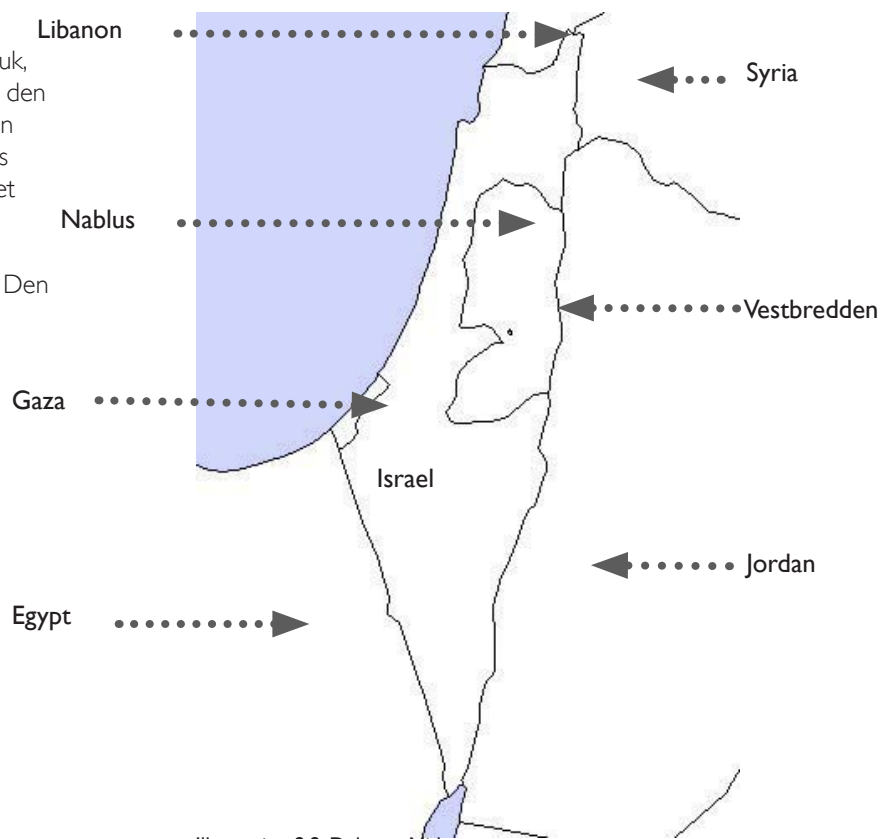
Regionen Nablus har en størrelse på 605 km² og selve byen 28,57 km². Hele regionen består av 73 landsbyer/bosetninger hvorav 9 er urbane og resten rurale. Det er også 3 flyktningleirer i nærheten eller i Nablus, Balata, Askar og Ain Bayt Alma.

Fra gammelt av var Nablus en frodig by og region med mye jordbruk, spesielt olivenlunder og byen har av flere reisende blitt omtalt som den vakreste byen i Palestina. Nablus er dessverre ikke i samme situasjon lenger. Som et resultat av flere konflikter med Israelerne har Nablus og resten av Vestbredden mistet det meste av olivenlunder og annet jordbruk.

Nablus er spesielt kjent for produksjon av søtsaker og oliven såper. Den mest kjente kaken er kanafah.



Illustrasjon 2.1. Verden



Illustrasjon 2.2. Deler av Midtøsten



Illustrasjon 2.3. Vestbredden

Demografi.

Nablus har hatt en enorm befolkningsvekst til tross for at byområdet ikke har vokst i samme fart. Det har ført til en stor tetthet. Innbyggerne er hovedsakelig muslimer men kristne og samaritanene er også representert.

Tall

Regionen: 321,493²

Byen: 135 000³

Den historiske byen (gamlebyen): 20 000⁴

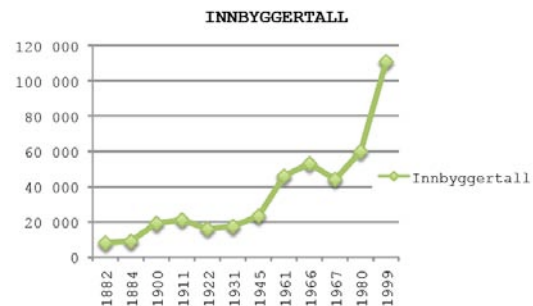
Klima

De Palestinske områdene har et temperert middelhav klima. Nablus, derimot er en fjellby og har et fjellklima,

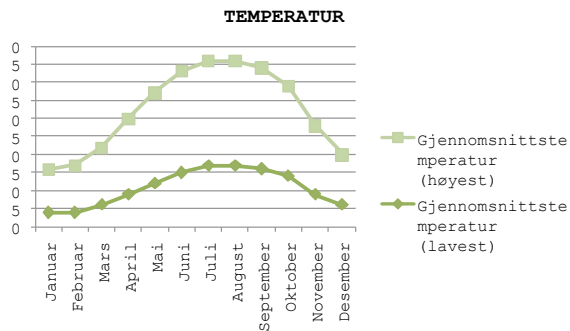
(Endnotes)

1 Lengde hentet fra Mastergradsoppgave av Feras Hammami 2005.

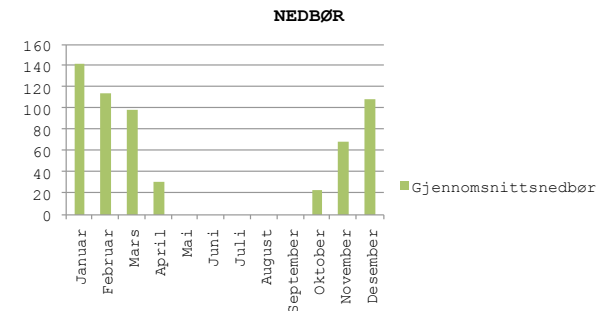
2 Tall hentet fra PCBS, Census 2007



Illustrasjon 2.4. Demografisk utvikling



Illustrasjon 2.5 Gjennomsnittstemperatur



Illustrasjon 2.6. Gjennomsnittsnedbør



Bilde 2.1 Olivensåpe

Mange tilreisende til Nablus har skrevet om sitt møte med byen. Her følger et lite utvalg

"There are plenty of different kinds of fruit trees, olive trees, types of bread and the city lands are characterized generally by their beauty, and it produces oil, wine, wheat, a lot of fruit, and the city of Jerusalem imports the food that it needs from it."

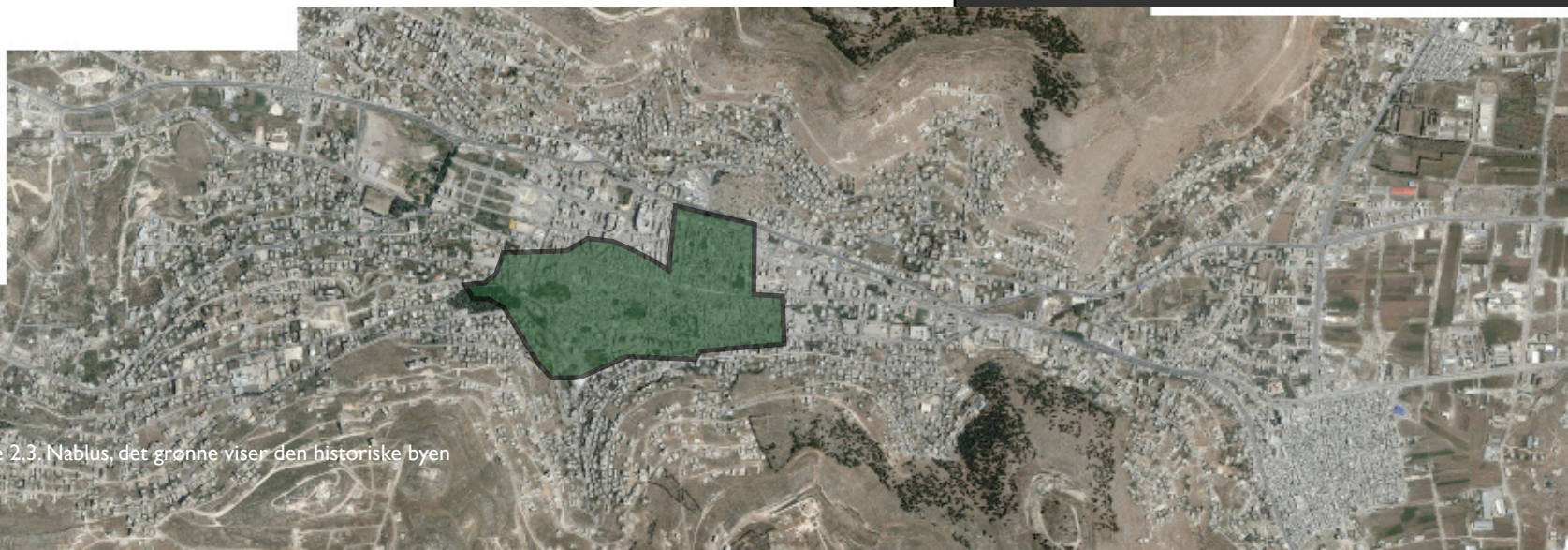
"Nablus is a fertile city, between mountains; it is wide, has running water, healing baths, and a fine mosque with much activity, people praying and reading the Qur'an day and night. The city is like a palace set in a park. . . oil is exported by the Arabs to Egypt, Ash-Sham, and Al-Hijaz. The best soap is manufactured in it and exported to these countries and to the islands of the Roman Sea." (sheik Al-Rabwa Al-Demashki 1327)

"Nablus city is a great city which has many trees, a flowing river, many olives and a wonderfully luscious melon which is ascribed to it" (Ibn Batuta 1355)

"It has plentiful water and springs, many fruits and shady boughs, and its people are kind and generous." (Sjeik Mustafa Al-Luqaimi, 1730.)



Bilde 2.2. Kanafah



Bilde 2.3. Nablus, det grønne viser den historiske byen



Bilde 2.4, Nablus, 1898



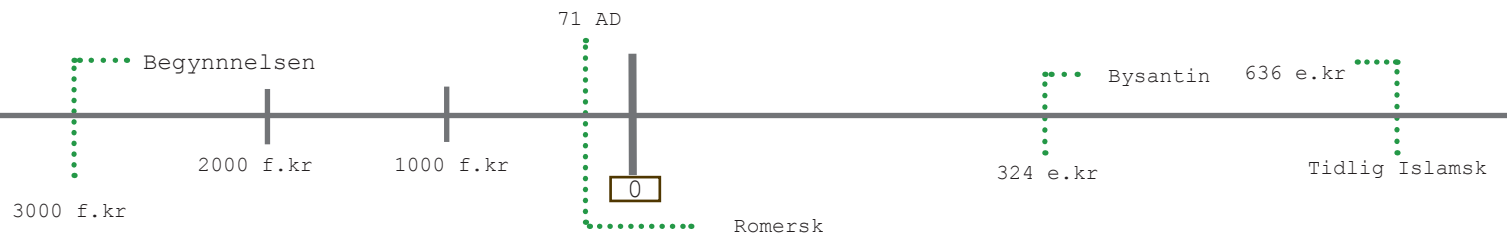
Bilde 2.5. Nablus, 1918



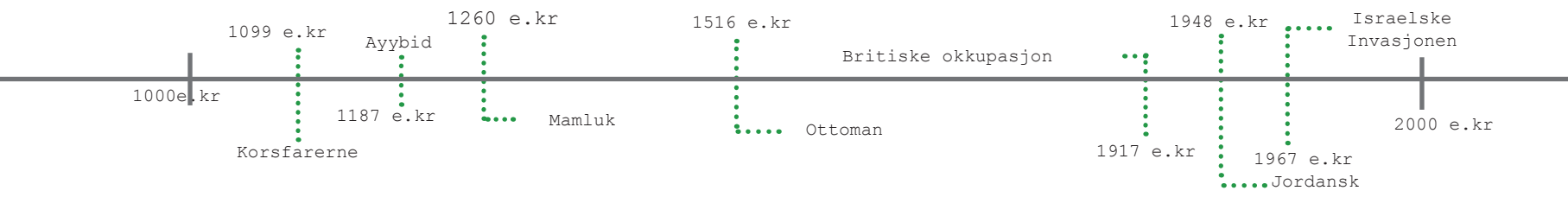
Bilde 2.6. Nablus, 2008



En reise gjennom historien



Illustrasjon 2.16 Tidslinje, Nabulus



Nablus – En historisk verdi

Til tross for ødeleggelse opp gjennom århundrer har Nablus beholdt viktige historiske og estetiske verdier. Byen har blitt bygget og gjenoppbygget fra Romertiden og fram til i dag. I tillegg å kunne skille med et godt bevart gatenett og urbane rom, har byen mange viktige bygninger som er med på å styrke Nablus som en viktig historisk by. Med en plassering utenom de store turiststedene har Nablus også klart å bevare det tradisjonelle og autentiske gatelivet. Den historiske byen har nå som før, viktige sosiale og økonomisk aktiviteter. På grunn av dette jobbes det med å få Nablus med på UNESCOs verdensarvliste.

Gjør her oppmerksom på at det snakkes om gamlebyen/den historiske delen av Nablus. Nablus har i dag store områder som er bygget de siste århundre og disse inngår ikke når det snakkes om den historiske byen.

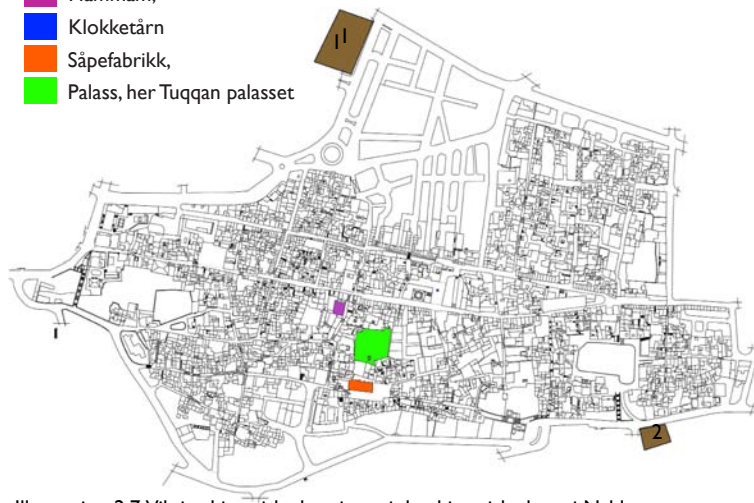
Begynnelsen

"Og Jakob kom lykkelig frem til byen Sikem, som ligger i Kana'ans land, da han kom fra Mesopotamia; og han slo leir utenfor byen" (1. Mosebok 13, 18)

Nablus har en lang historie og er som flere byer i regionen blant den eldste i verden. Det er funnet spor av bebyggelse som indikerer at Nablus har vært bebodd siden 3000 f.kr under Kanaan perioden. Den gangen het byen Sikem. Sikem var under Mellom-Bronsealderen (1900 – 1550 BC) en fullt utviklet by. Den var en viktig handelsby, da den lå midt blant de store handelsrutene. Det viktigste handelsproduktene var druer, oliven, hvete, keramikk og livdyr¹ Arkeologiske utgravinger viser at byen har fått store skader opp gjennom tidene, men har til tross for dette overlevd både Faraone, , Babylonerne og Perserne og grekerne.

Det er kun noen få ruiner igjen som vitner om Kanaanbyens. Når romerne i 71 AD overtok Palestina gikk Sikem gjennom store endringsprosesser og byen ble flyttet 2 km vest fra datidens sentrum til nåtidens historiske by.

- Romersk, her hippodrom (1) og amfiteater (2)
- Hammam,
- Klokketårn
- Såpefabrikk,
- Palass, her Tuqqan palasset



Illustrasjon 2.7. Viktige historiske bygninger i den historiske byen i Nablus



Bilde 2.7 og 2.8. Ruiner fra Sikem

Ulike riker og dynastier inntar Nablus

Romerriket eksisterte mellom 63 f.kr til 324 e.kr. Det var ikke før i 71, under ledelse av Vespasian e.kr at Romerne tok over Nablus eller Sikem.

Han bestemte at det skulle bygges opp en ny by, dermed ble ruinene forlatt og den nye byen Flavia Neapolis ble grunnlagt. Flavia var et romersk familie navn og Neapolis betyr "ny by". Flavia Neapolis ble bygd opp som en tradisjonell romersk by mellom fjellene Ebal og Gerizim. Byen ble derfor langstrakt med Cardo som den ene hovedakse. Cardo hadde en søylerekke samt en vannkanal som gikk under gaten. Det er ikke lett å finne rester av cardo i dag, men det er mulig å se deler av gaten og vannkanalen under Zafer Al Masri skolen.

Det finnes derimot andre rester fra Romertiden som er mer synlig i dagens bybilde. Et av disse er Amfiteateret, bygd under Hadrian. Det finnes også synlige rester etter en hippodrom, hesteløpsbane.



Bilde 2.9. Amfiteateret sett ovenfra. Den historiske byen i bakgrunnen



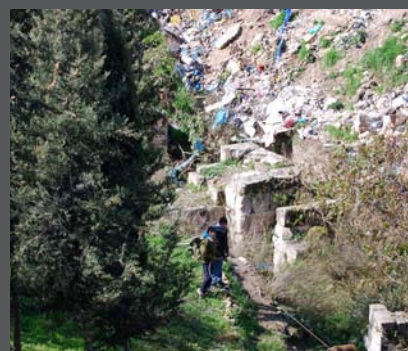
Bilde 2.10. Delfin utsmykking på en av steinstolene

Hippodromen

Hippodromen ligger i dag i den moderne byen, i området som ofte omtales som sentrum like i nærheten av den store rundkjøringen. Det ble bygd når romerriket var under ledelse av Hadrian i det 2. århundre. Det var i bruk helt fram til midten av det 3. århundre. Det tok opptil 25 000 tilskuere og hadde en bredde på 100 meter og en lengde på 410 meter. Største delen av hippodromen er øydelagt og det eneste som er synlig er noen få sitteplasser i østsvingen.

Amfiteateret

Det gresk-romerske amfiteateret ble bygd under ledelse av Hadrian og ble ikke oppdaget igjen før 1979. Teateret blir regnet som det største i Bilad A-Sham² og kunne ta opp mot 20 000 skuelystne. Indre og ytre diameter på henholdsvis 64 og 110 meter. Orkester alene 25 meter bredt. Det er dessverre ikke intakt den dag i dag. Det er allikevel mulig å se antydninger etter amfiet samt flere av de store setene i stein. På noen av de fremste sitteplassene er det funnet greske inskripsjoner med navnet på noen de gresk-romerske beskytterne av byen. De var elleve totalt men det er ikke alle som er leselige. Noen av navnene som er funnet er Athena og Dionysos. Det er også funnet delfiner på steinsetene. Dette kan tyde på at teateret også har blitt brukt til vann leker.



Bilde 2.11. Rester av hippodromen

Etter årelange kriger fremstår i 324 e.kr Konstantin som enehersker over Romerriket som nå er splittet i mellom vest-Romerriket i vest og Bysant i øst. Den endelige delingen skjer i 394. Etter delinger begynner nedgangstidene for det vestlige riket mens det bysantinske riket vokser. 476 regnes som slutten for det vestlige riket. Bysant vokser videre.³ Konstantin var den første kristne keiser og begynner dermed en stor kristnings prosess av riket sitt. Kristendommen satte også sitt preg på Nablus. Under Justinians ledelse (527 – 565 e.kr) ble det bygget 5 kirker. Noen av de ble senere moskeer, andre ble ødelagt av jordskjelv. Det finnes ingen spor av disse kirkene i dag.

Andre viktige bygg som ble oppført i den Bysantiske perioden var St. Mary kirken (486), som ble bygget på toppen av Samaritanerens fjell, Gerizim. Den ble ødelagt i et oppgjør mellom Samaritanerne og de Kristne. 5 andre kirker ble også ødelagt i den samme konflikten som begynte i 531.

Jakobs brønn ble også oppført under Bysant. Det er på dette stedet Jesus angivelig skal ha møtt den samaritanske kvinnen som gav han vann.

” 3 Da forlot han Judea og dro igjen til Galilea. 4 Han måtte reise gjennom Samaria, 5 og der kom han til en by som het Sykar, like ved det jordstykket Jakob ga sin sønn Josef. 6 Der var Jakobsilden. Jesus var sliten etter vandringen, og han satte seg ned ved kilden. Det var omkring den sjettede time. 7 Da kommer en samaritansk kvinne for å hente vann. Jesus sier til henne: «La meg få drikke.» (Johannes evangeliet 4, 3-7)

I 492 e.kr overtar Korsfarerne Nablus. Det ble bygget flere bygg under den korte perioden som varte knapt hundre år. Det er dessverre som med mange andre bygninger få spor etter Korsfarerne. Det ble bygget noen kirker, blant den ”the holy sepulcher” kirke som angivelig var plassert der hvor An-Nasr moskeen ligger idag. Den viktigste bygningen som ble oppført under Korsfarerne var Al-Salibi sykehuset. Det skal ha hatt ett stort indre gårdsrom på 80 meters lengde. I dag er det få synlige beviser etter sykehuset. De gjenværende delene er vanskelige å oppdage. De er brukt som lager og butikk, og er omkranset av andre bygg.



Bilde 2.12. Rester av Al-Salibi sykehuset. Nå brukt som lager og verksted for en malerbutikk



Bilde 2.13. Jakobs brønn



Bilde 2.14. Klokketårn, "Big Ben", på Al.Manera plassen

Nablus var også en del av Ayyubid dynastiet under ledelse av Salahdin i en kort periode fra 583 til 658 e.kr. Også fra denne perioden finnes det få synlige bevis i bybildet. Dette var et resultat av mye konflikter innad i dynastiet men også på grunn av et stort jordskjelv som rammet byen i 1199. Abu Al-Mahasan sa etter jordskjelvet, "no wall survived except in As-Sumara Quarter; and thirty thousand died in the destruction." (Arafat 2008: 7)

I 658 e.kr overtar Mamluk styringen over Nablus. Det blir 256 år hvor stabilitet og sikkerhet bygges opp, men til tross for det er det lite gjenstående fysiske bevis i byen fra denne tiden. Mer synlige bevis finner en fra den Ottomanske perioden som varte fra 1521 til 1917. På mange måter kan en si at den Ottomanske perioden dominerer dagens bybilde i den historiske delen. (Hohmann 2003: 19). I begynnelsen av denne perioden var byen vitne til store kamper mellom de rike familiene og dette førte til ødeleggelser. Det var ikke før senere at det ble stabilitet, og byen kunne "bygges" opp. Flere moskeer og andre bygninger ble bygget opp. I 1883 ble Al-Manara plassen, i mangel på offentlige rom, åpnet for offentligheten. Al-Manara er en åpen plass som ligger rett utenfor den grønne moskeen i sentrum. Det ble kort tid etter oppført et stort klokketårn på den åpne plassen. Det samme året ble "New Khan" markedet (Oversatt: det nye markedet) bygget. Det nye markedet ligger også like i nærheten av den grønne Moské. Nablus er også kjent for sine mange offentlige tyrkiske bad. Disse ble også bygget i den Ottomanske perioden. Flere av de har blitt ødelagt gjennom årene. mange har blitt bygget opp igjen og er i bruk den dag i dag. Nablus har også flere palasser, disse ble hovedsakelig også bygget i den Ottomanske perioden.



Bilde 2.15 og 2.16. Hammam

I 1887 ble de første bygningene utenfor den historiske byen oppført. Dette var begynnelsen på en stor vekst. Ingen hadde før turt å bygge utenfor "muren" da det var forbundet med fare og dårlig sikkerhet.

Endring av den fysiske og sosiale struktur.

I 1917 tok Britene over Nablus og nye år med ustabilitet skulle komme. Det verste som skjedde i denne perioden var derimot ikke et resultat av briternes styring. Den 11. Juli 1927 ble byen rammet av et stort jordskjelv med episenter i Dødehavet. Totalt ble det funnet 69 lik, 880 bygninger ble skadet og 172 ble total ødelagt. Rike innbyggere flyktet nå fra ruinene i gamle byen og bosette seg utenfor langs og oppover åssidene. Etter hvert mistet byen sin karakter. De grønne områdene utenfor den historiske byen gikk tapt for nye boliger. Den arkitektoniske stilen ble også endret. Nye materialer ble brukt til gjenoppbygging og renovasjon. Disse var i strid med tradisjonelle materialer og stil. Butikkene ble også satt opp helt vilkårlig og deler av boligområder i sentrum ble nå okkupert av handel. Mens andre områder som tidligere var handelsområder la brakk

I 1948 ble den Israelske stat opprettet. De palestinske områdene kom nå under Jordansk styre. 77% av det palestinske land ble gitt til Israel, noe som betydde at 900 000 palestinere mistet sine hjem. Dette hadde også innvirkning på byen. Flyktningleirene ble en del av samfunnet og byen. Noe av boligene i gamle byen ble også brukt av flyktninger. Dette førte til en klar endring i den sosiale struktur. Den Historiske byen gikk fra å være et sted for de rike til et oppholdssted for fattige. Under 6 dagerskrigen i 1967 ble Nablus okkupert av Israel. Dette førte til at mange Palestinere flyktet fra landet. Innbyggertallet gikk fra 53 000 i 1966 til 44 000 i 1967.



Bilde 2.17. Rester av Tuqqan palasset.

Intifada og gjenoppbygging

I 1987 bryter den første intifada⁴ ut. Det betyr nye ødeleggelse og restriksjoner for hvordan Palestinerne kan reise rundt. I 1993 kommer oslo avtalen og det begynner å roe seg ned på de Palestinske område Nablus begynner en stor prosess med å gjenoppbygge byen etter uttalige konflikter og jordskjelv. Den historiske byen fikk nytt vann og kloakksystem, det ble lagt brosteiner i gatene. Private boligeiere begynte også renovasjon av egen bolig.

I 2000 bryter den andre intifada ut. Det betyr igjen en ny periode med ødeleggelse og restriksjoner for byen og innbyggerne. Det toppe seg i April 2002 da den historiske byen blir invadert. Totalt blir 25 hus total ødelagt og ytterligere skadet og ubeboelige. Andre viktige bygninger, som Al-Naser moskeen, en katolsk ortodokse kirke, det nye markedet, tyrkiske bad, to såpefabrikker og den vestlige karavansserai blir også ødelagt.

I perioden etter seksdagerskrigen opplever Nablus en sterk befolkningsvekst fra 44 000 i 1967 til 110 966 i 1999. Det har ført til at byen har en enorm vekst i bygningsmasse og areal. På grunn av plassering av byen mellom to fjell har utviklingen gått langs dalen, men det finnes også store boligområder opp langs fjellene, Ebal og Gerizim. Befolkningen bare vokser og vokser, og det er snart ikke mer areal å bygge på, da byen er innesperret blant Israelske bosetninger og sjekkpunkter. Dette kan i fremtiden føre til en enorm befolkningstetthet.

Nablus er i dag i en vanskelig situasjon med strenge restriksjoner for utreise fra byen. Det er også mangel på resurser for å bygge opp byen etter alle ødeleggelse. Men byen har håp og innbyggerne tar et steg av gangen. Hva som blir fremtiden for byen og innbyggerne er uvisst.

* Alle tall i dette delkapitlet er hentet fra Arafat 2008 med unntak av de som det er referert til i notene.

(Noter)

1 Informasjon om handelsproduktene er hentet fra nettsiden, www.visitnablus.org

2 Bilad A-Sham er navet på Store-Syria. Kilde: www.wikipedia.com

3 Årstall er hentet fra Verdenshistorien – en spektakulær reise gjennom historien.

4 Intifada (arab. skjelv), bet. på den palestinske oppstanden på den israelsk-kuperte Vestbredden og i Gaza fra 1987 til 1991 (første intifada) og igjen fra høsten 2000 (andre intifada). Kilde: www.caplex.no



Bilde 2.18, 2.19 og 2.20. Nyere bebyggelse rett utenfor den historiske byen



Bilde 2.21 og 2.22. Før og etter april 2002



Bilde 2.23 Nyere boligblokker i Nablus



Akmer
UYTU

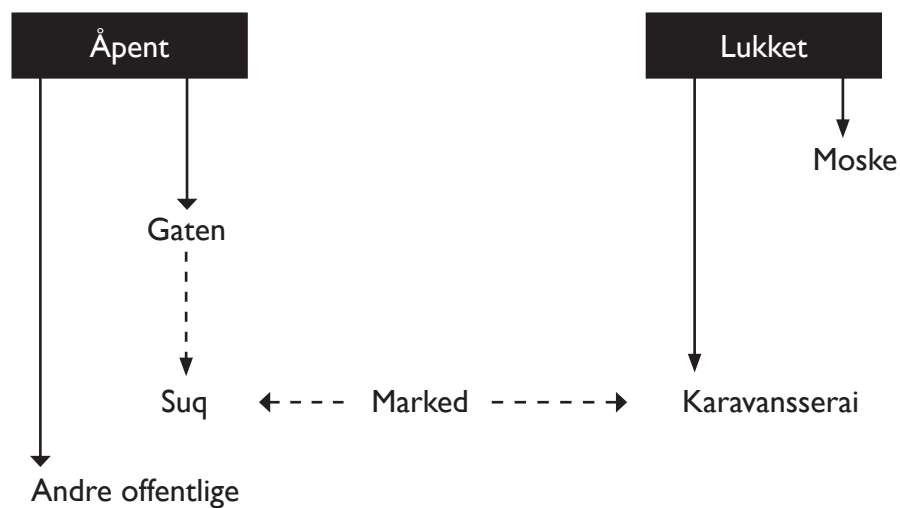


Bilde 2.24, 2.25, 2.79 og 2.80. Ødeleggelse og kontrollpunkt

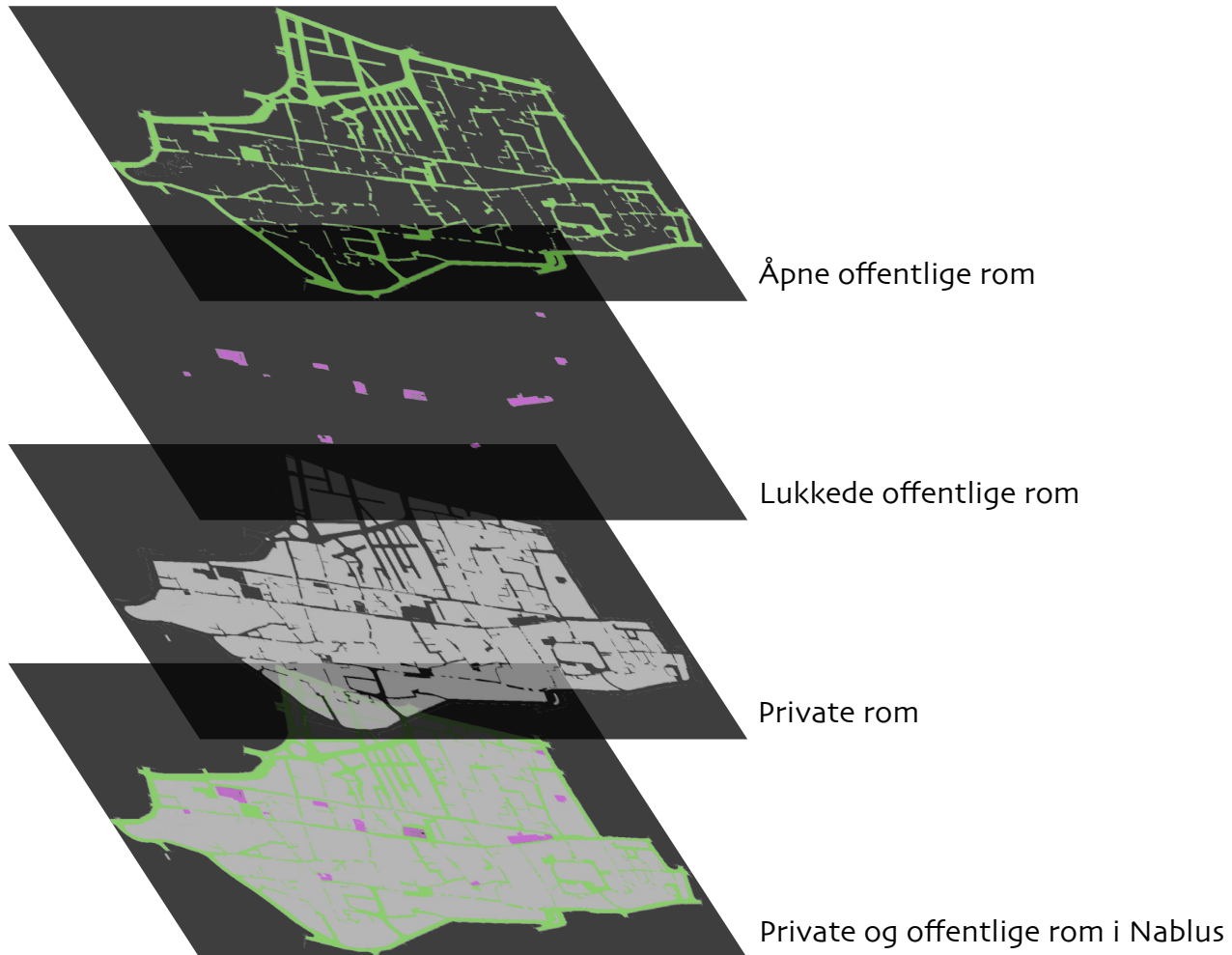


Offentlige rom i Nablus

Oppgaven har valgt å presentere Nablus som en case i forhold til de offentlige rom i en Arabisk-Islamsk by. De ulike rommene vil bli presentert i forhold til innholdet i kapittel 1. Det vil si at oppgaven vil gå inn på gate, markedet og moskeen. Det vil i tillegg være en presentasjon av andre offentlige rom som ikke er en del av den tradisjonelle byen men som allikevel er en del av den historiske byen i Nablus.



Illustrasjon 2.8, Kategorisering av offentlige rom



Illustrasjon 2.9. Private og offentlige rom i Nablus.

Som illustrasjonen viser er det totale arealet for de private områdene i stort flertall. De offentlige rommene, enten det gjelder de åpne eller lukkede er bare små korridorer i byens vev.

Gaten - fra det offentlige til det private

Et av de viktigste kjennetegnene med den historiske byen er gatestrukturen. Fundamentet for strukturen er fra den Romerske og Bysantiske perioden, men det er med Nablus, som andre Arabisk-Islamske, gatestrukturen har endret seg gjennom årene. Det klareste beviset fra Romersk og Bysants er de to hovedgatene, Al-Nasr og El-Chan, som går gjennom hele byen fra øst til vest. Disse gatene fungerer som hovedinnfartsåre for den historiske byen. Det finnes også andre mindre innganger som går ut fra ulike bydeler. Resten av gatenettet er dominert av irregularitet som i andre Arabisk-Islamske byer. Gatene er smale og er ment for fotgjengere og dyr. Største delen av gatene blir kun brukt av fotgjengeren den dag i dag. Det er likevel mulig å bruke bil innenfor noen av områdene.

I Nablus har en også systemet fra de offentlige til de private. De to hovedgaten og gatene mellom er alle fullt offentlige og består hovedsakelig av handel. Disse gatene innehar funksjoner som hele byens befolkning kan bruke. De to største moskeene ligger også disse to gatene og er ment for alle i byen. De blir dermed fullt offentlige.

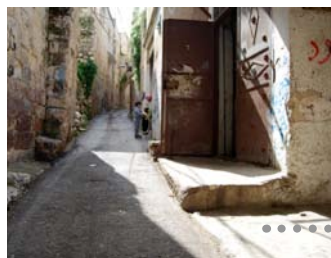
Ut fra hovedgatene går det offentlige gater som leder ut til boligkvarterer. Disse kan sees på som både fullt og semi-offentlige. De som er gjennomgående, og spesielt de som leder ut av den historiske byen er offentlige i den grad at de ofte blir brukt av alle som en inngang og utgang til byen. Noen av gatene som går ut fra hovedgatene er ikke gjennomgående på samme måte og har bare den funksjon at den leder til boligkvarterer. Disse har da en mer semi-offentlig karakter.

Nablus har også "cul de sac" eller blindgater som leder inn i boligkvarter. Noen av disse går direkte fra de store hovedgatene, men de fleste går ut fra sidegatene. Blindgaten kan ha både en semi-offentlig og semi-privat karakter. I eksemplet gitt nedenfor (illustrasjon nr?) har den en semi-offentlig karakter. Blindgatene leder inn til flere boliger, som hovedsakelig er tradisjonelle boliger med et indre gårdsrom. De fleste gatene er irregulære og har derfor de vi kaller "bent access", eller vinklet inngang. Det vil si at de sjelden er mulig å se enden av gaten da den hele tiden svinger. Dette gjelder spesielt for blindgatene som leder inn mot boligene, så privatlivet skal vernes. Disse gatene gjør at det ikke er mulig å se inngangene til boligene fra de offentlige gatene hvor alle har "tilgang".



Illustrasjon 2.10. Fra det offentlige til det private

Offentlig



Bilde 2.26.

Semi-offentlig



Bilde 2.27.

Semi-privat

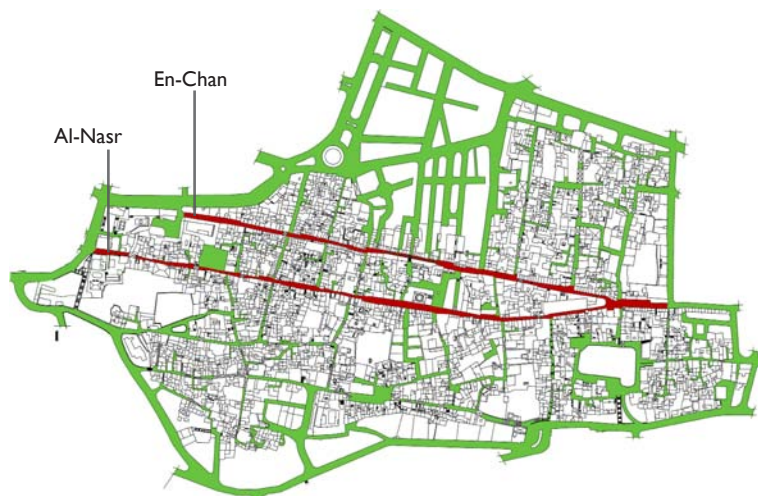


Bilde 2.28.

Privat



Illustrasjon 2.29.

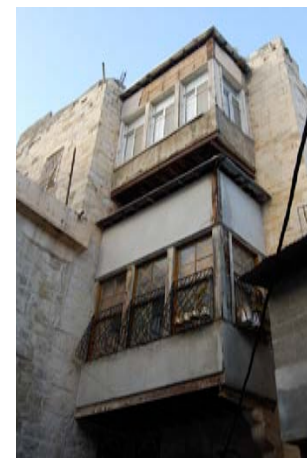


Illustrasjon 2.11. Ulike gater i Nablus

- De to hovedgatene, Al-Nasr og En-Chan
- Alle andre gater og åpne rom. Tunneler er ikke merket av, men kan lett observers ut fra kartet



Bilde 2.30. Avkuttet hjørne



Bilde 2.31. Mashrabiya vinduer vendt ut mot gaten



Bilde 2.32. Sabat over gaten.



Bilde 2.33. En av de mindre inn-gangene/utgangene.

Gateelementer

Deler av gatene i Nablus er overdekket. Dette kan være både lettere takkonstruksjoner eller bygningsmasse. Den sentrale suq er dekket er overdekket, Mange de mindre sidegatene er også overdekket med bygningsmasse. Gatene blir som tunneler gjennom en tett boligstruktur.

Det finnes også mindre buer som er der for å gi støtte til bygningene. .Noen av disse buene kan også ha bolig over seg og blir da kalla Sabat De kan fungere som bro mellom to bygninger.

Som forklart i kapittel 1 er boligene vendt innover mot gårdsrommet. Det vil si at det er lite vinduer vendt ut mot gaten. Det finnes derimot noen unntak. På flere boliger i Nablus er det utbygg mot de offentlige gatene. Disse utbyggene har noen vinduer som gjorde at kvinnen kunne følge med på gatelivet. Dette er mashrabiya vinduer som gjør at kvinnen selv ikke kan bli sett.



Bilde 2.34 og 2.35. Vinklede gater



Bilde 2.36. Fra det private til det offentlige



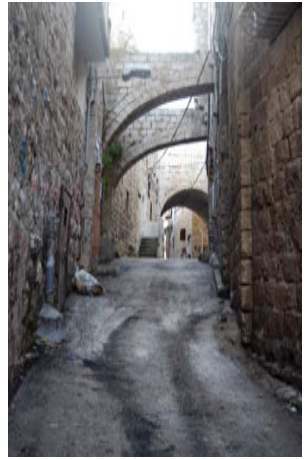
Bilde 2.37. Hovedgate, An Nasr, fullt offentlig



Bilde 2.38 og 2.39. Cul de Sac, inngangssone



Bilde 2.40 og 2.41. Støttebuer



Bilde 2.42. Smaleste gate i Nablus



Bilde 2.43, 2.44 og 2.45. Bruk av gatene.
NB! For mer bilder av bruk av byrom se side 91 og 92 i kap 3



Bilde 2.46. Nyere gate i grensen mellom den historiske og nye byen



Bilde 2.47. Overdekket gate



Bilde 2.48 og 2.49. "Tunnel" gater.



Markedet

Nablus har klart å bevare det autentiske gatelivet, og markedene er en stor del av dette livet. Det ble i kapittel 1 gjennomgått to typer markeder, det åpne og det lukkede. Det åpne var nettverket av suqs¹ og butikkene ute i gatene. Det lukkede var karavansseraien.

I Nablus er det dessverre ingen Karavansseraier i bruk, da alle er ødelagt. Nablus hadde før 4 ulike Karavansseraier plassert i ytterkanten av den historiske byen. Den siste ble ødelagt i 2002, og er nå under oppbygging. Det er usikkert hva som blir den nye funksjonen til bygget, det blir trolig ikke handelsaktivitet. Den nye bygningen gir derimot en pekepinn på hvordan den gamle karavansseraien så ut og er med på å bevare strukturen i den historiske byen.

Det finnes derimot et stort velfungerende suqsystem i den historiske byen. Suqsystemet har senter ved den grønne moskeen og vokser ut langs de to store hovedgatene, Al-Nasr og El-Cahn. Det gjør at det meste av markedsaktivitet foregår lang hovedgatene og gatene som binder dem sammen.

De fleste butikkene på det sentrale markedet nær den grønne moskeen er overdekket med en fast takkonstruksjon. De andre butikkene ligger i vanlig "åpne" gater. Det finnes 5 ulike navngitte markeder i den historiske byen.² Det finnes også butikker andre steder, men disse er ikke navngitt. Det er for eksempel flere butikker i ulike bydeler.

5 marked:

1. Sentral markedet (Al-Suq Al-Markazi)
2. Wakalah Basaren (Khan Al-Wakula Al-Faroukiah)
3. Abdelhadi Shop (Dukan Abdelhadi)
4. Det nye markedet (Khan Al-Jadid)
5. Khan Al-Tujjar (Khan Al-Tujjar)

Etter mye ødeleggelse har markedet i Nablus endret seg litt. Det finnes for eksempel ikke lenger noe hierarki i suqsystemet slik det ble forklart i kapittel 1. De ulike bransjene er mikset, selv om det noen steder blir solgt mer frukt og grønt enn andre steder. Et annet resultat av ødeleggelse er spredning av butikker over hele byen. Selv om de fleste butikkene ligger nær de to hovedaksene finnes det også butikker i andre deler av den historiske byen.

Selv om den historiske byen har velfungerende marked har den nye "moderne" delen av Nablus store markedsfunksjoner. Dette i form av mer moderne butikker og kjøpesenter slik vi kjenner fra vesten. Det gjør at den historiske byen ikke lenger fungerer som hovedsenter for kommersielle aktiviteter.



Illustrasjon 2.12. Markeder i Nablus

(Noter)

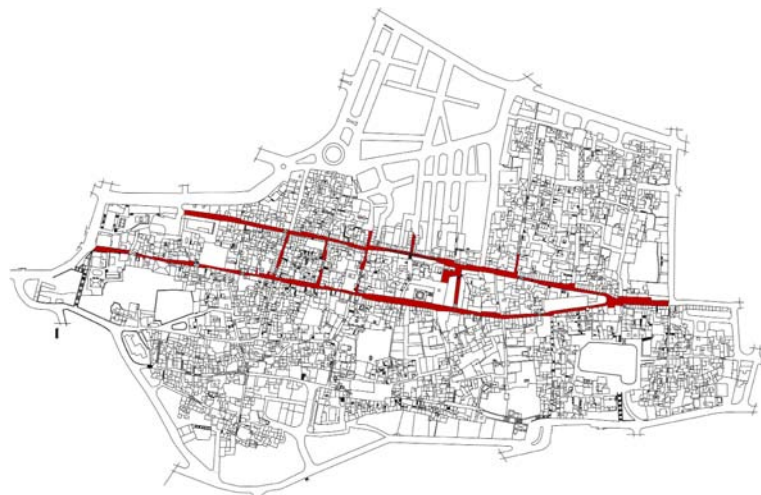
- 1 Suq i flertall heter Aswan på arabisk.
- 2 Hohmann viser til 5 markeder i sin analyse av Nablus (Hohmann 2007)



Bilde 2.50. Overdekket suq nær den Grønne Moské på en fredag (stengt)



Bilde 2.51, 2.52 og 2.53, Handel i hovedgatene.



Illustrasjon 2.13. Hovedgater for handel



Bilde 2.54. Utsalg fra en vogn.



Bilde 2.55, Det nye markedet etter stengetid



Bilde 2.56. Utsalg av høner



Bilde 2.57, Kuhoder



Bilde 2.58. Handel rett etter fredagsbønn



Bilde 2.59, og 2.60. Gjenoppbygging av Khan Al-Wakula



Bilde 2.61 Det sentrale markedet ved stengetid



Bilde 2.62. Handlegate i grensen mellom den nye og gamle byen



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
« الناضمة »
ملازم الجيش الشعبي / كتائب العودة
وكتائب شهداء الأقصى
قلعة الشهيد البطل ، فارس الليل
نضال عبد الرحمن عكاشة
الذي استشهد بتاريخ ١٨ / ٥ / ٢٠١٤
بيل الشهادة يا نضال نزال
وقراء تحب في العين نضال
شفت الشهادة يا نضال نقتل

Bilde 2.63. Grønnsakshandler



Bilde 2.64.

Moskeen

Det finnes totalt 10 moskeer i den historiske byen Nablus¹. Ikke alle disse er like synlige i bybildet da de ikke har noen stor minaret eller andre fremtredende arkitektoniske elementer. Moskeen kan se ut som hvilken som helst annen bygning. Utenom de større sentrale moskeene ligger de fleste innefor boligområder (Hohmann 2003, 22). Den mest synlige er den grønne moské², Jami´ Al-Nasser, som med sin store grønne kuppel er den mest signifikante bygning i den historiske byen. Den grønne moske ligger sentralt i den historiske byen og kan dermed også kalles den sentrale –eller fredagsmoskeen. I dag blir ikke bare den sentrale moské brukt under fredagsbønnen, derfor er det ikke lenger like vanlig å snakke om fredagsmoskéer. En annen sentral moské er Den store Moske, Jami´ Al-Kabir som er den eldste i byen.

Moskeene er offentlige institusjoner og dermed også et offentlige rom. I Nablus er moskeene hovedsakelig brukt til bønn i motsetning til i mange andre Arabisk-Islamske byer, hvor moskeen er brukt til mye annet.³ Ingen av moskeene har store gårdsrom som blir brukt som offentlige, slik en kunne se i kapittel 1.

Ingen av Moskeene i Nablus er av en slik størrelse at de kan huse alle som ønsker å be under fredagsbønnen. Folk er dermed nødt til å ta i bruk de nærliggende gatene som bønnested. Gatene får dermed en helt annen karakter og bruk enn normalt.

Moskeen er ikke en del av det åpne offentlige domene i byen. Den er et lukket offentlig rom. Det vil si at en ikke kan oppleve rommet før en tar steget inn fra den åpne offentlige gate til det lukkede rommet.

(Noter)

1 Hohmann har listet opp 10 moskeer innenfor den historiske byen som har en arkitektonisk kulturverdi. (Hohmann 2003)

2 Kuppelen var tidligere blå. Den er i nyere tid malt grønn.

3 Informasjon gitt av Naseer Arafat per e-post datert 08.05.08

Bilde 2.65. Nablus, Den Grønne Moské





Illustrasjon 2.14. Moskeer i den historiske byen Nablus.

Den Grønne Moské, Jami' Al-Nasser (1)

Den Store Moské, Jami' Al-Kabir (2)

Jami' Al-Hanbali (3)

Jami' Al-Khadr (4)

Jami' Al-Masakeen (5)

Jami' Al-Satoon (6)

Jami' Al-Tineh (7)

Jami' Al-Anbbiya (8)

Jami' Al-Bayk (9)

Zawiyat Al-Sheikh Nazmi (10)



Bilde 2.66 og 2.67 Interiør, den Grønne Moské



Bilde 2.68, den Grønne Moské



Bilde 2.69, den Grønne Moské om natten



Bilde 2..70, Minaret, lokal moske

Den Grønne Moské, Jami' Al-Nasser

Den grønne moske viser godt igjen i bybildet med sin store kuppel. Moskeen er bygget i 1934, som en erstatning for en tidligere moske som ble øydelagt i jordskjelvet i 1927. De var som flere andre moskeer opprinnelig en kirke. Den var originalt en Korsfarer kirke bygget i det 10 århundre.



Bilde 2.71. Interiør, den Store Moské



Bilde 2.72, den Store Moské



Bilde 2.73 Inngang, den Store Moské



Bilde 2.74. Fasade, den Store Moské

Den Store Moské, Jami' Al-Kabir

Selv om den Store Moske er stor som navnet tilsier, er den allikevel ikke så veldig synlig i bybildet. Den ligger i krysset hvor de to hovedgatene møtes og er på mange måter en slags inngang til den historiske byen. Dette er den eldste moskeen og ble bygget i det 4 århundre, dog som en Bysantisk kirke.

Andre offentlige rom

I delkapitlene foran har oppgaven sett på de tradisjonelle offentlige rommene i Nablus. Det vil si de samme rommene som ble gjennomgått i kapittel 1. Siden forfatter har vært i Nablus over en periode og opplevd byen gjennom erfaring og ikke litteratur. Dette har gjort at det har dukket opp noen rom som ikke blir gjennomgått i teorien. Nablus har nemlig eksempler på offentlige rom som kan minne om det "vestlige". Dette er rom som nødvendigvis ikke har en bestemt bruk.

Det ble observert 4 "ikke-tradisjonelle" rom i den historiske delen av Nablus.



Illustrasjon 2.15. Andre offentlige rom i Nablus



Bilde 2.75. Bydelsrom 2



Bilde 2.76. Bydelsrom 2



Bilde 2.77. Al-Manara plassen



Bilde 2.78 "Ground zero"

1. Bydelsrom 1

Dette byrommet kan vel sies å være det eneste "vestlige" offentlige rom i den Historiske byen i Nablus som mer eller mindre er planlagt. Det ligger i den sørlige delen av byen. Det er et bydelsrom og tilhører i grunnen bare bydelen. Det har derfor på mange måter en semi-offentlig karakter. Om det bare blir brukt av folkene i bydelen er usikkert. Det har flere benker og trær som er planlagt. Både benker og følelsen av at noe er planlagt er ellers fraværende i den historiske byen.

2. Bydelsrom 2

Dette rommet er også et byrom som tilhører en av bydelene. Dette minner ikke som mye om en stor plass, men mer som en utvidet gate der det kan forekomme ulike typer aktiviteter for folkene i bydelen. Dette rommet har en mer semi-offentlig karakter enn forrige eksempel. Det er derfor stor sannsynlighet for at dette rommet kun blir brukt av boligene i området. Det inneholder heller ikke noen form for sittemuligheter. Det er for det meste barn som bruker området gjennom lek.

3. Al-Manara plassen

Dette byrommet ligger midt i sentrum av den historiske, utenfor den grønne moské, midt mellom de store markedene. Bygningene rundt inneholder alle butikker med unntak av moskeen. Det er allikevel lite markedsaktivitet midt på plassen. Det gjør at rommet har potensial til å romme andre aktiviteter. Midt på plassen står et stort klokketårn, "big ben". Det er mulig å kjøre inn på plassen og den brukes derfor som parkeringsplass i dag. Den har en fullt-offentlig karakter og brukes av alle innbyggerne i byen.

4. "Ground zero"

Det fjerde og siste offentlige rommet har på ingen måte blitt planlagt. Det er en tom tomt, som er resultat av at 2 fabrikker ble bombet her i April 2002. Den blir av noen lokale kalt "ground zero". Den åpne plassen blir i dag brukt som parkeringsplass. Den ligger i den vestlige delen rett ved en av de store hovedgatene som fører inn til byen. Dette rommet har også en fullt-offentlig karakter da den ligger tett opp mot hovedgaten.

Kap 03: Designforslag

Nytt offentlig rom i den historiske byen
i Nablus

....et sted hvor fokuset
er “Å BAREVÆRE”



Hva

Et nytt offentlig byrom for frie og sosiale aktiviteter i motsetning til de fleste andre rom som har en bestemt aktivitet. Her skal folk kunne komme for **”å bare være”**. Det nye rommet skal være et fristed for lokalbefolkningen.

Det nye rommet skal være for familier, altså for alle. Siden det ikke er slike pusterom i byen er det viktig at de potensielle stedene for dette, åpnes for alle og ikke bestemte grupper. I den historiske byen har det som i andre islamske byer vært normalt med egne private gårdsrom og muslimene har tradisjonelt oppholdt seg innenfor sitt private område. Kulturen har derimot endret seg gjennom årene og det er blitt mer og mer normalt å oppholde seg ute i det offentlige.

I tillegg å bare være et fristed hvor all mulige aktiviteter kan finne sted, skal rommet ha en læringsfunksjon. På en enkel måte skal folk kunne lære om Nablus og dens viktige historie. Dette er med på å gjøre folk oppmerksom på byens historie og dette kan igjen skape respekt for den historiske byen.

I følge en undersøkelse utført av masterstudent ved An-Najah Universitetet i forbindelse med masteroppgaven ønsker befolkningen seg mest av alt grønne områder samt sitteplasser i gatene¹ (her Rafidia gaten) Det skal det nye byrommet kunne bidra med, selv om det ikke blir en park

Da området har en tragisk historie, gir det dårlige assosiasjoner for de aller fleste i byen. Det er derfor viktig at det nye designet respekterer historien til stedet men også prøver å skape nye positive assosiasjoner. En snur tanker om stedet fra det negative til det positive

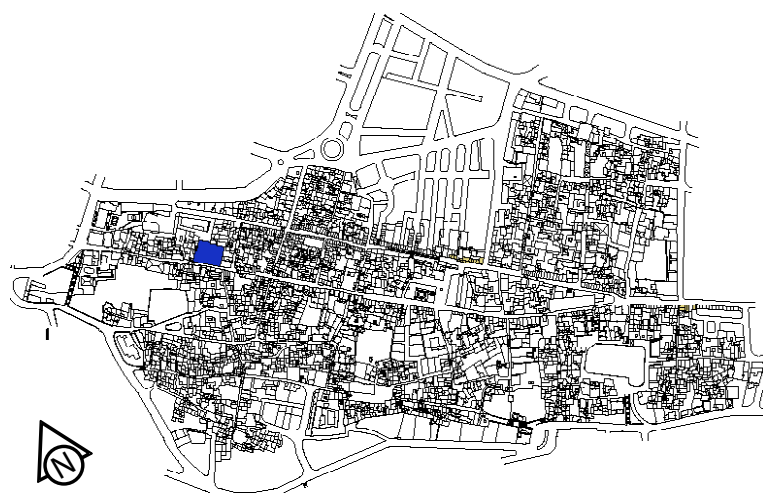
Plassering

Planområdet ligger i den vestlige delen av den historiske byen i Nablus, i tilknytning til en av hovedgaten Al-Nasr, som leder inn mot den grønne moskeen og de sentrale markedet. Det lå tidligere to såpefabrikker på planområdet. Disse ble bombet i april 2002. Det ble vurdert flere lokalisasjoner for et nytt byrom. (se side 78 og 79, andre potensielle rom). Valget falt til slutt på ”ground zero”, først og fremst fordi har en god størrelse og er i sentrum av byen. Det gjør at det er mulig for alle i byen å bruke det. Det er ikke rettet mot en spesiell bydel.

Planområdet er tilnærmet flatt da det tidligere har vært bygninger her.

(noter)

¹ Mastergradsoppgaven til Sahera R. Bleibleh. Parameter of people’s satisfaction towards streets in Nablus City (the case of Rafidia Street).



Illustrasjon 3.1. Plassering av planområdet i den historiske byen i Nablus.



Bilde 3.2

1. Sørveggen



Bilde 3.3

2. Vestveggen



Bilde 3.4

3. Nordveggen

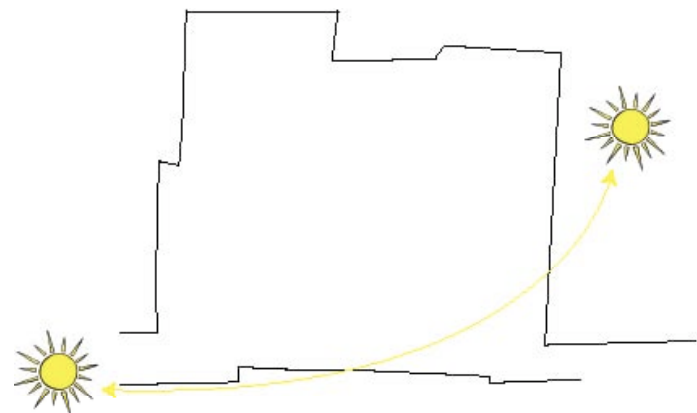


Bilde 3.5

4. Østveggen



Illustrasjon 3.2. Referansepunkt for bilder og inngangsdører vendt ut mot planområdet.
* Denne inngangen vil bli fjernet da boligen har den originale inngang fra andre siden.



Illustrasjon 3.3. Solforhold



Bilde 3.6 og 3.7 Oppryddningsarbeid etter at to såpefabrikker på planområdet ble bombet



Egne undersøkelser

Det ble utført en bruksanalyse på området og konklusjonen var at det er stor gangtrafikk forbi området men liten aktivitet på selve området, med unntak av bilparkering. (se illustrasjon 3.4 til 3.6) Under oppholdet i Nabus ble det også utført en spørreundersøkelse hvor naboene til det nye byrommet ble spurt om hva de ønsket skulle komme her. Se illustrasjon 3.7 for resultater

Illustrasjon 3.7. Spørreundersøkelse

Kjønn	Alder	Spørsmål 1	Spørsmål 2	Kjennetegn
M	64	Irreterende	Lekeplass	Optimist
M	73	Minner han om Berlin muren	Lekeplass	Pessimist 1
M	74	Den verste dagen	Skole	Pessimist 2
M	65	Vanskelig å uttrykke med få ord. Det var verre en et jordskjelv	Hotell	Presten
K	60	Redsel	Rent, ikke søppel og støv. Belagt	Prestekona
M	40-50	Ikke mulig å beskrive. Redsel	Klinikk	Mann på terrassen uten framtener
K	19	Redsel	Lekeplass	Den ene datteren i huset.
K	35-45	Terrible	Lekeplass	Kona i huset
K	70	Usvart	Klinikk	Nysgjerrig gammel dame på øvre terrasse
K	30-40	Usvart	Klinikk	

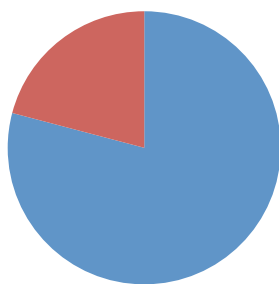
Spørreundersøkelse for naboer til planområdet

Spørsmål 1. Hvilke følelser har du for plassen?

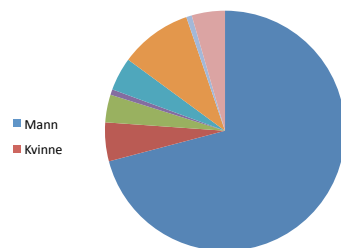
Spørsmål 2. Hva ønsker du her i framtiden?

Oppsummering, bruksanalyse for planområdet.

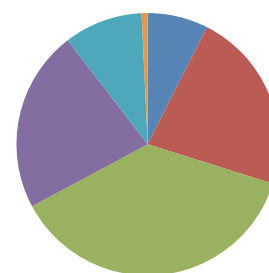
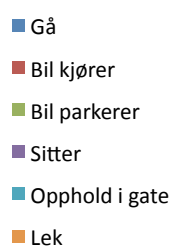
Det ble gjort flere målinger ved ulike dager og tidspunkt. Tabellene nedenfor viser gjennomsnittet av alle undersøkelsene.



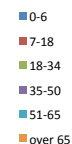
Illustrasjon 3.4. Kjønnfordeling



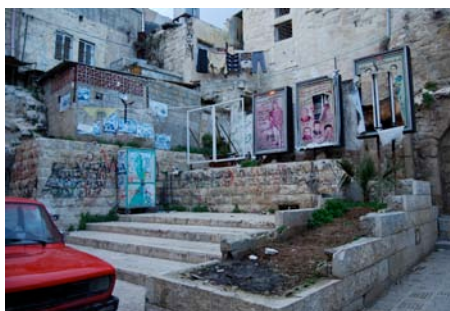
Illustrasjon 3.5. Fordeling av ulike aktiviteter



Illustrasjon 3.6. Aldersfordeling



Funksjoner av nærliggende bygg og gater



Bilde 3.8. Liten åpen plass i Al-Nasr gaten Bilde 3.9. "Tunnelhvelv" i sidegate

-  Gresk ortodoks kirke
-  Tidligere karavansserai
-  Bolig
-  Moské
-  Verksted/lager
-  Bombet/ødelagt



Illustrasjon 3.8. Bruk av bygg i I etasje

Illustrasjon 3.9. Bruk av bygg i øvrige etasjer



Bilde 3.10. Hovedgate - Al Nasr gaten



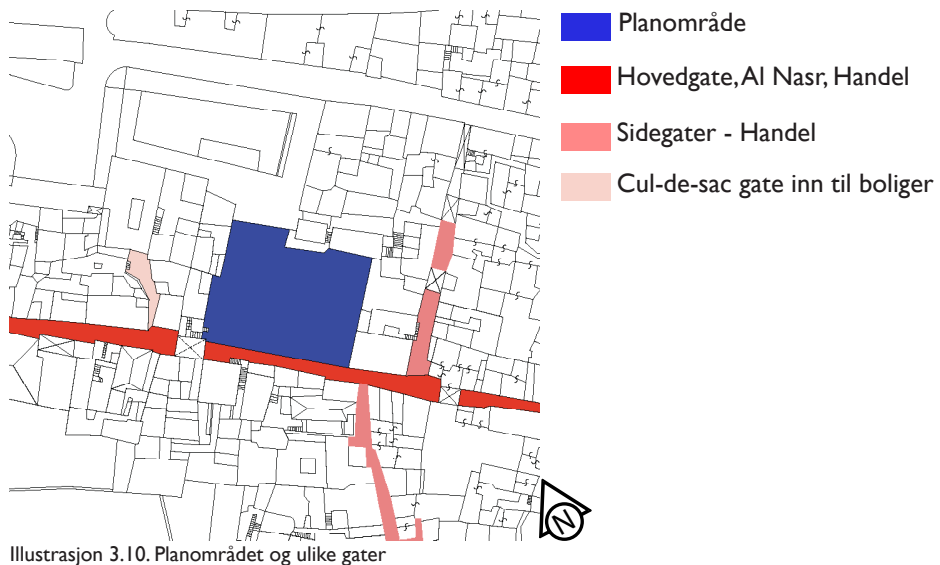
Bilde 3.11. Godteri butikk i Al-Nasr gaten



Bilde 3.12. Sidegate

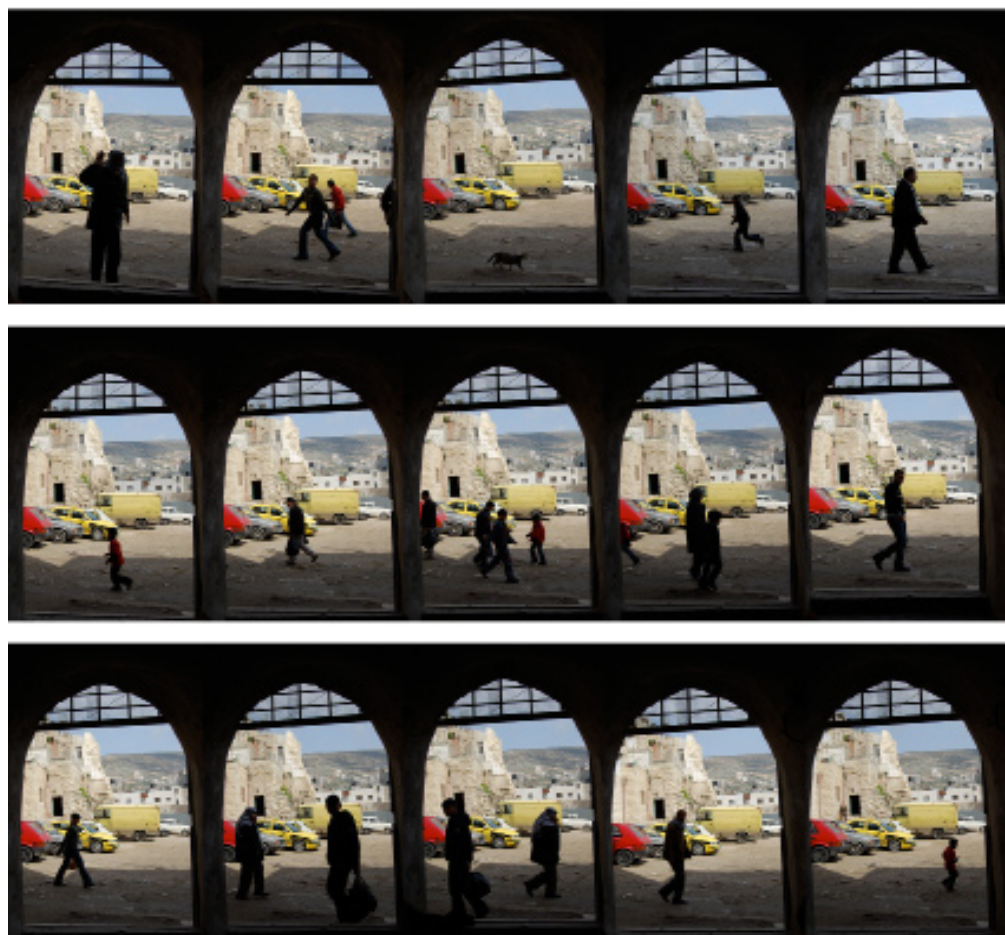


Bilde 3.13. Frisør i hovedgaten



Illustrasjon 3.10. Planområdet og ulike gater

Andre fotoregistreringer



Bilde 3.14. Serie av aktiviteter på planområdet



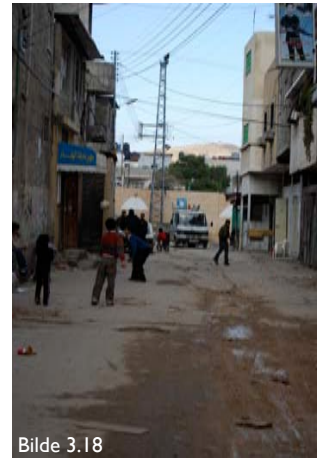
Bilde 3.15



Bilde 3.16



Bilde 3.17



Bilde 3.18



Bilde 3.20



Bilde 3.21



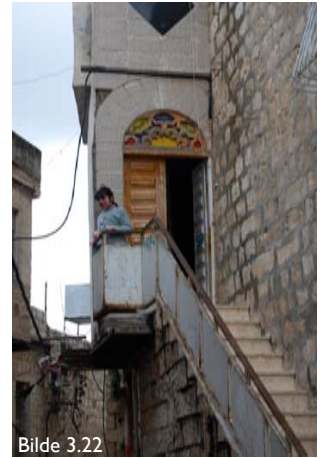
Bilde 3.19



Bilde 3.23



Bilde 3.24



Bilde 3.22

Bruk av den historiske byen i Nablus



Bilde 3.25



Bilde 3.26



Bilde 3.29



Bilde 3.27



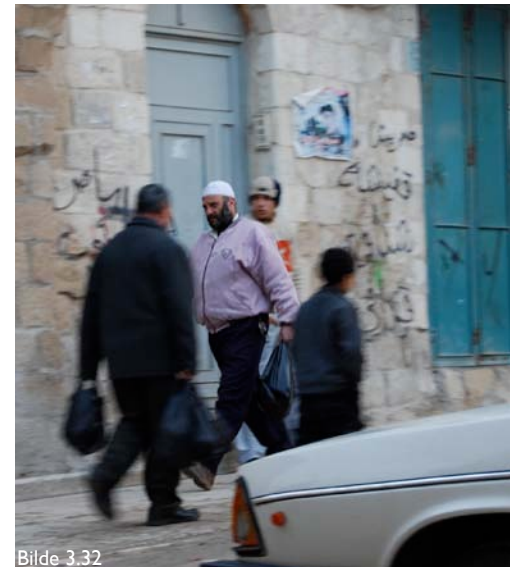
Bilde 3.28



Bilde 3.30



Bilde 3.31



Bilde 3.32



Bilde 3.33

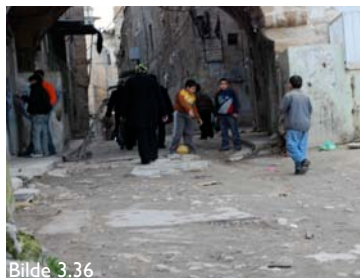


Bilde 3.35



Bilde 3.34

Dagens bruk på planområdet



Bilde 3.36

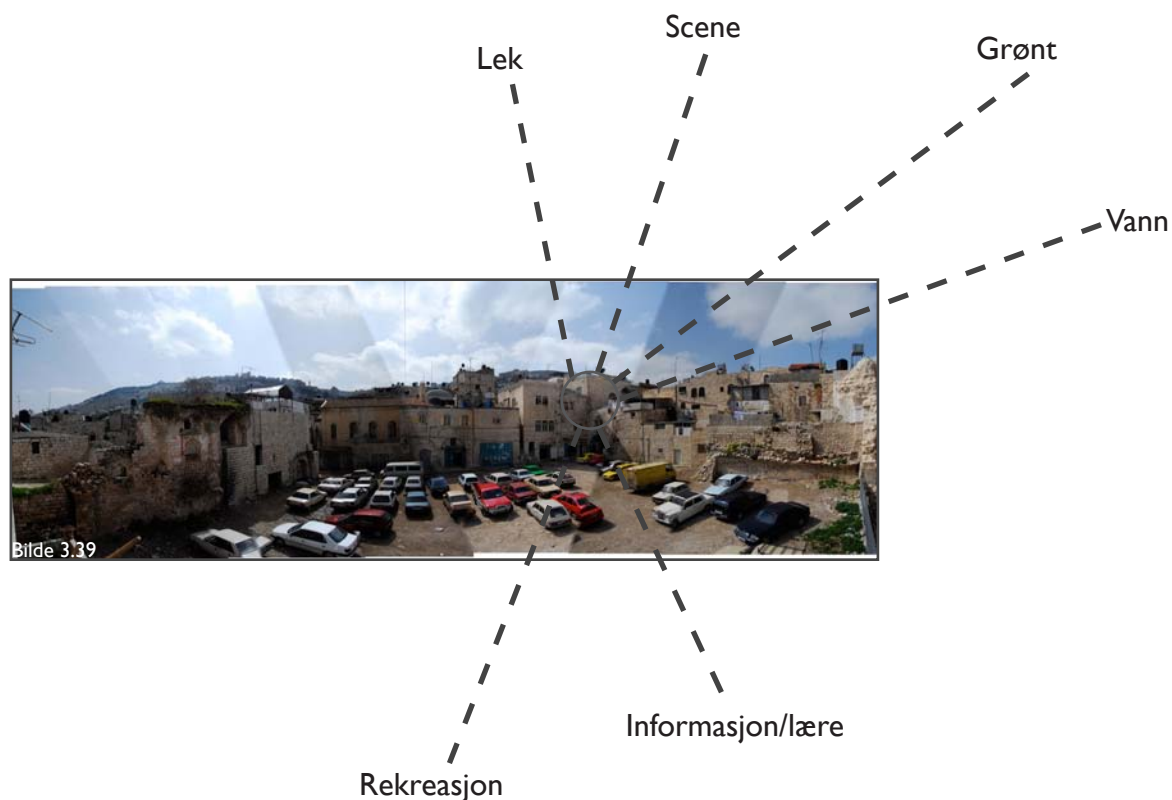


Bilde 3.37



Bilde 3.38

Program for nytt offentlig rom



Rekreasjon.

Med rekreasjon menes muligheter for avslapping. Dette vil bli gjort mulig både med grasflater og andre **sittemuligheter** som trapp og benker. **Grasflatene** vil også ha noen trær som skaper skygge i et varmt klima. I midten av planområdet vil det være en hoppende **vannfontene**. Dette vil ha en avkjølende effekt, men vil også være et lekeelement.

Lek

Det vil ikke være store lekeapparat på planområdet. Det vil være noen elementer som kan brukes til lek. Buffersonen mellom rommet og gaten vil bestå av geometriske bokser. Disse kan brukes av barna, for eksempel hoppe fra den til den andre. Vannet vil også fungere som et lekeapparat. Det vil også være en liten grusflate på planområdet som kan brukes til mindre leker, som klinking av kuler og bottcia.

Scene og minnesmerke

Foran den hoppende vannfontene vil det være to bokser som kan brukes til scene til for eksempel mindre kulturarrangement. De to boksene vil også være et diskret minnesmerke for de to såpefabrikkene som ble bombet.

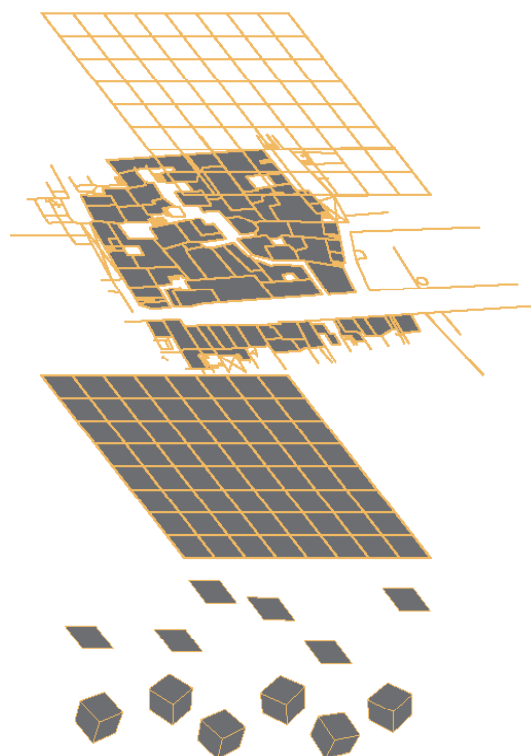
Informasjon og lære

Det vil være muligheter for å lære om byens historie ved et besøk på det nye stedet. Området skal allikevel ikke være et historisk museum. Det vil være billedlig og skriftlig informasjon på noen av bokselementene. Det gjør at informasjonen er lett tilgjengelig men allikevel ikke framtrædende.

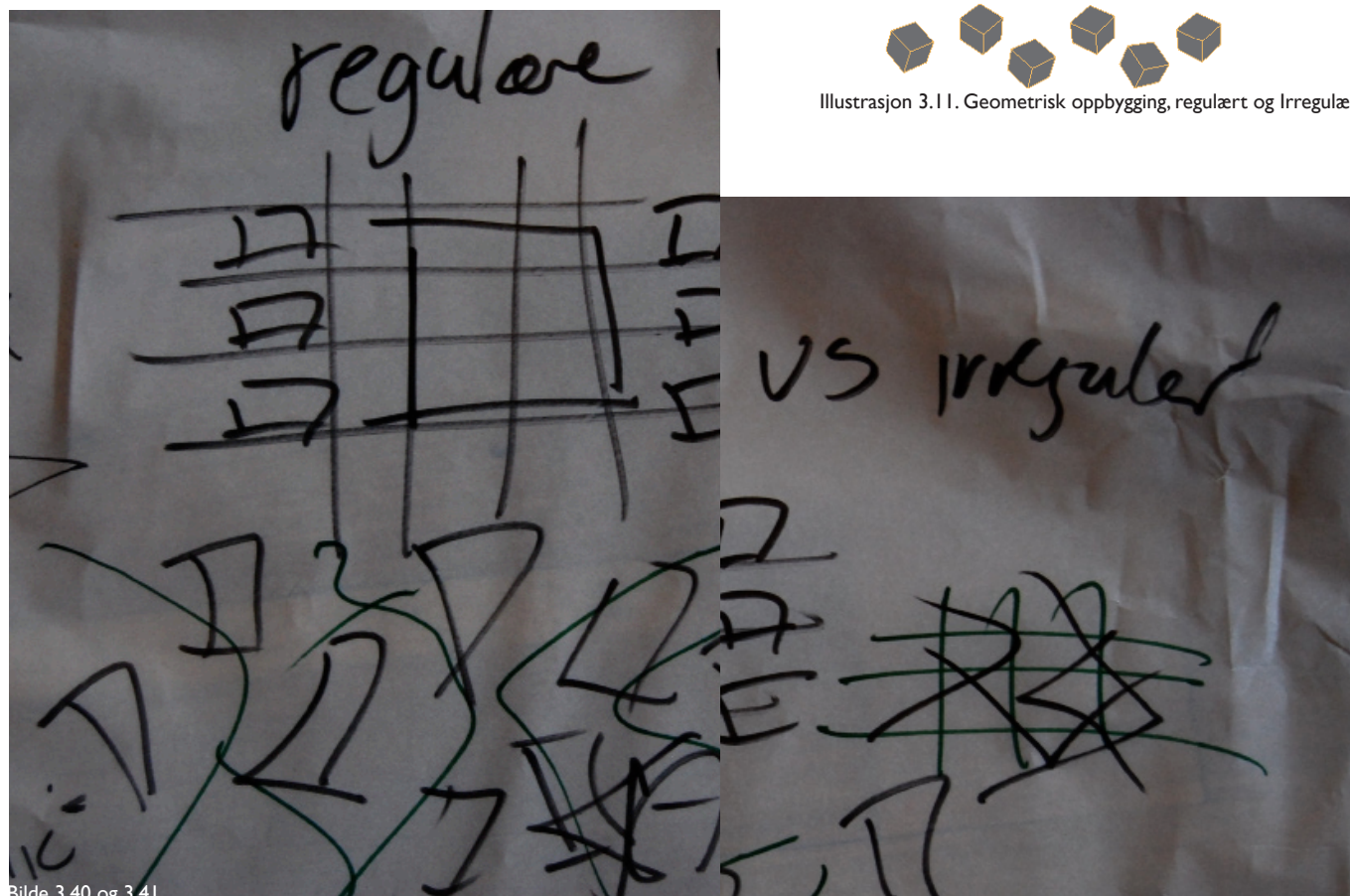
Idéutvikling

Det regulære vs det irregulære

Nablus og andre Arabisk-Islamske byer har på mange måter en kaotisk oppbygging med masse bygninger og irregulære gater. Men ut fra illustrasjon 3.11 kan en allikevel se at byen består av enkle geometriske elementer. Det legger grunnlaget for hovedform og oppbygging på det nye designet. Det vil bestå av enkle geometriske elementer, både satt sammen på en irregulær og regulær måte. Det blir kaos vs orden.



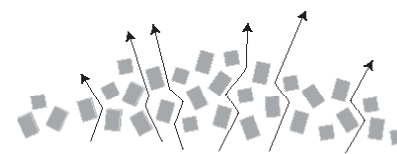
Illustrasjon 3.11. Geometrisk oppbygging, regulært og Irregulært



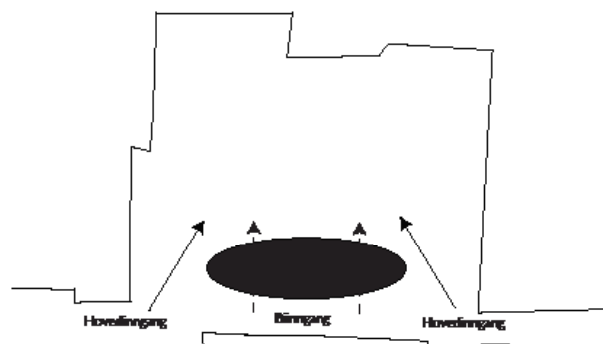
Bilde 3.40 og 3.41

Grensen mellom gate og nytt offentlig rom

Noe av det viktigste i den Arabisk-Islamske byen er de ulike gradene av offentlig og vern av privatlivet. Dette vises igjen på to måter i designforslaget. Planområdet ligger i tilknytning til en av hovedgatene som er fullt offentlige. Strukturen og funksjonen til gaten er viktig for byen og det derfor viktig at dette blir tatt hensyn til. Det nye byrommet vil derfor bli "adskilt" fra gaten. Det vil på mange måter få en semi-offentlig karakter selv om det er fullt-offentlig. Store deler av grensen mellom gaten og det nye rommet vil derfor ha en buffersone eller en barriere som gjør at det er mulig å skille de to rommene. Det er her valgt å lage denne barrieren ved hjelp av enkle bokser som står i et irregulært mønster. Dette gjør de mulig å gå mellom de, men de vil skape vinklede inngangsåre. Det gjør at en ikke kan se direkte inn på området men allikevel komme seg inn. Det blir en behagelig overgang mellom gate og rom.



Illustrasjon 3.12. Vinklede biingang



Illustrasjon 3.13. Innganger og fysisk barriere

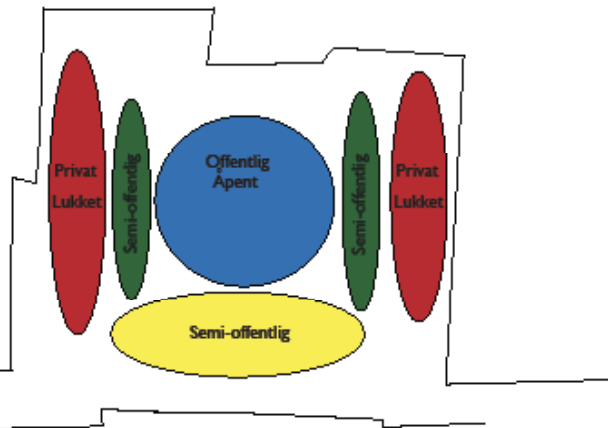


Bilde 3.42, 3.43, 3.44, 3.45, og 3.46

Privat og offentlige - Åpent og lukket

Den andre måten graden mellom det offentlige og private blir brukt i designet et gjennom graderinger av offentligheten på selve planområdet. Privatlivet er viktig i Nablus og andre Arabisk-Islamke byer. Dette gjelder spesielt for kvinner. For å vise respekt for denne kulturen vil det være noen soner på planområdet som vil ha en mer privat karakter. Disse vil være mer lukket og avskjermet. Det gjør at også kvinner kan oppholde seg utenfor uten å føle seg ukomfortabel.¹ Den midterste sonen vil få en offentlig og åpen karakter hvor familier kan utfolde seg. Inndelingen vil allikevel ikke prøve å splitte opp familien. Alle soner kan brukes av alle.

¹ I følge Dr Eman (Ledende stilling innenfor avdeling for arkitektur) ved An-Najah Universitetet føler kvinner i den Arabisk-Islamske ikke komfortable med å være ute i det offentlige. Intervju 26.02.08



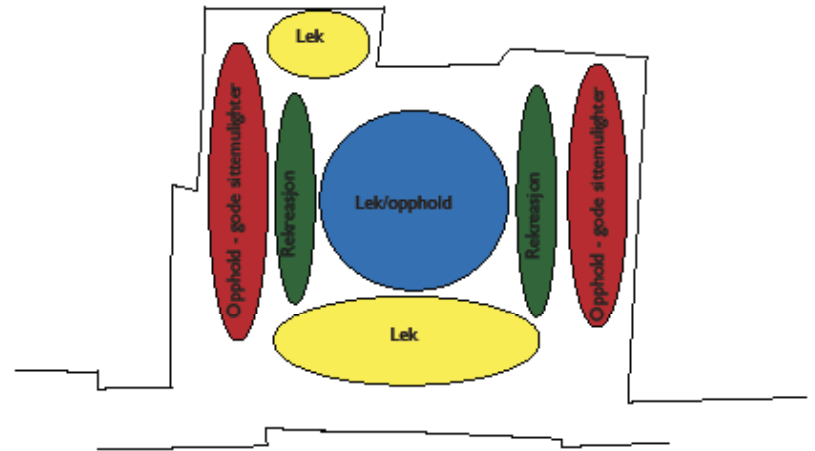
Illustrasjon 3.14. Ulik grad av offentlighet



Bruker og aktiviteter

Som sagt tidligere skal det nye designet gi rom til frie og sosiale aktiviteter, samt rette seg mot hele familien. Familien er viktig i den islamske verden og det er viktig å legge til rette for plasser der familien kan samles utenfor hjemmet. Selv ble jeg invitert på piknik i parken av en barnefamilie da jeg besøkte Nablus, og jeg så derfor behovet for ett slikt sted i byen.

Det nye designet skal være åpent for ulike aktiviteter men vil allikevel ha en viss pekepinn på hva ulike deler av området skal brukes til. Det er hovedsakelig lagt til rette for lek og rekreasjon, samt gode sittemuligheter.



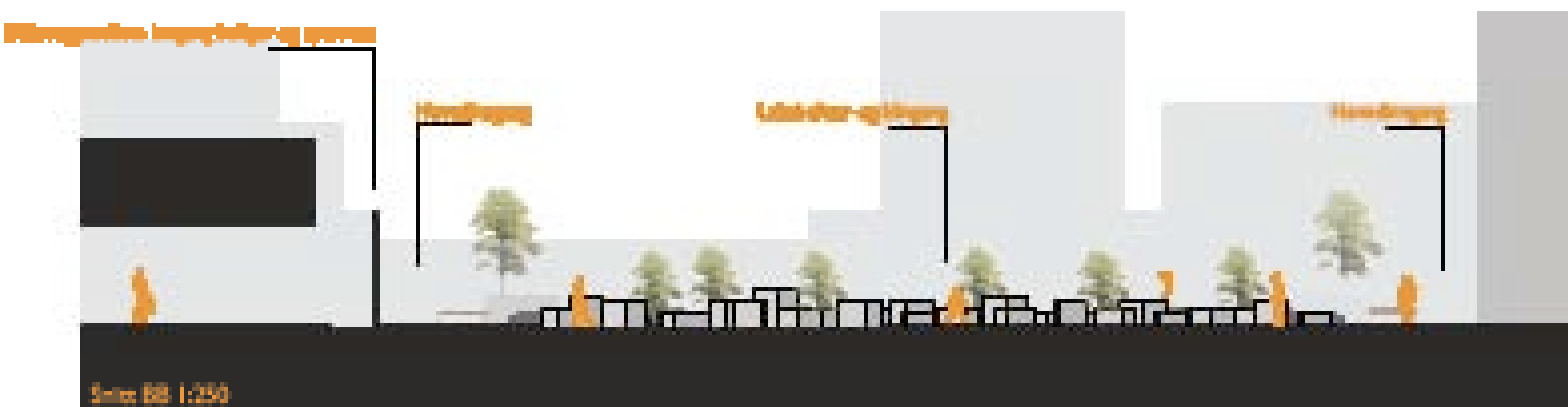
Bilde 3.52, 3.53, 3.54, 3.55, 3.56, 3.57 og 3.58

Designforslag - - - - - →

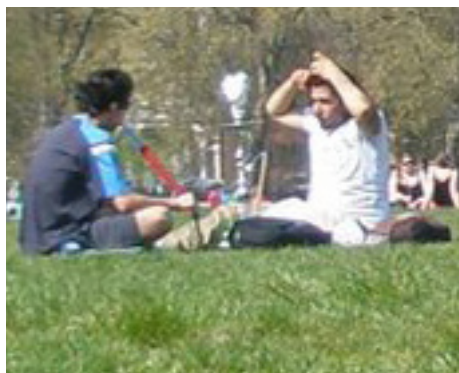
Plan



Snitt



Referanser



Bilde 3.61 Ungdommer som røyker vannpipe



Bilde 3.62 Hoppende vannfontene



Bilde 3.63 Koselig piknik



Bilde 3.60 Sjakkspillere



Bilde 3.59 Familiepiknik



Bilde 3.64 Hoppende vannfontene i mørket



Bilde 3.65 Barn som leker i hoppende vannfontene

Illustrasjoner - - - - - →



Bilde 3.66. Oversikt over det nye desginet.



Bilde 3.67. Planområdet sett fra Al-Nasr gaten.



Bilde 3.68. Det nye desginet plassert i modell.



Bilde 3.69 Lekebokser og inngangsbarriere.



Bilde 3.70. Lekebokser og inngangsbarriere



Bilde 3.71. Scene og minnesmerke



Bilde 3.72. Scene og minnesmerke



Bilde 3.74. Benker i den mer "private" sone hvor folk for eksempel kan ta seg en prat eller en omgang sjakk



Bilde 3.73. Områder med gras hvor folk kan slappe av, dra på piknik osv.



Bilde 3.74. Benker i den mer "private" sone hvor folk for eksempel kan ta seg en prat eller en omgang sjakk



Bilde 3.74. Barn som leker i hoppende vannfontene.



Bilde 3.76. Hoppende vannfontene. Trapper rundt som det er mulig å sette seg ned i



Bilde 3.77. Et lite område hvor det er mulig å spille små spill, som klinker kuler og bottcia

Avslutning

Den Arabisk-islamske byen er forskjellig fra den vestlige og er bygd på en måte som er fremmed for vestlig planlegging. Den har sterkere røtter i kultur og religion enn noen annen by. Min oppgave har vært å bli kjent med denne fremmede byen og prøve å identifisere de offentlige rommene.

Finnes det offentlige rom i den Arabisk-Islamske byen?

De offentlige rommene finnes i aller høyeste grad, det gjelder bare å gå utenfor de vestlige rammene for å identifisere dem. Den Arabiske-Islamske byen har store private domener bestående av boliger .

Flere av aktivitetene som vi i den vestlige verden bruker de offentlige rommene til, er i den islamske byen forbeholdt boligen. Dette gjelder for eksempel bruk av friområder til rekreasjon og sosialiseringer. Dog det finnes unntak. De offentlige rommene får derfor en annen rolle i den Arabiske-Islamske byen. De sosiale og frie aktivitetene er så å si fraværende, de offentlige romme er som regel determinert til ulik bruk som handel, bønn og lignende

I oppgaven min ble de offentlige rommene delt i *åpne* og *lukkede*. Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg sett at det åpne rommet i den islamske byen består av gater, hvor de fullt offentlige ofte blir brukt til handel og de andre gatene oftest blir brukt for å komme seg til boligkvarterene. De sistnevnte gatene er ofte så smale at det vanskeliggjør for annen aktivitet. De lukkede offentlige rom står i kontrast til det åpne med å være en del av en bygning. Dette gjør at det er en fysisk hindring mellom det åpne og lukkede rommet. De lukkede offentlige rom er gårdsrom i offentlige bygg som blant annet moské og karavansserai.

Presentasjonen av Nablus viser at dette klart er en tradisjonell Arabisk-islamsk by. Den består av, eller har bestått av, de fleste elementene som kjennetegner en slik by. Da er også de offentlige rommene medregnet. Det ble i tillegg identifisert andre offentlige rom som blir brukt til frie og sosiale aktiviteter dog det var ikke mange. Det viser at også den tradisjonelle byen begynner å tilpasse seg en kultur i endring. Bruken av byen har forandret seg. Lokalbefolkningen ønsker å ta i bruk rommene utenfor de private boligene. Da gjelder det å kunne planlegge for dette, men likevel ta vare på den identiteten til den historiske byen.

Med denne kunnskapen kunne jeg ta fatt på planleggingen av nytt offentlig rom i den historiske byen i Nablus. Å re-designe noe i den tradisjonelle byen er ikke noe en bare kan gjøre uten kunnskap. Det er viktig å ta vare på kulturen i området, både når det gjelder arkitektur og hverdagsliv.

Det viktigste i mitt design var å komme fram til et resultat som respekterte privatlivet og de ulike sonene for offentlighet som byen består av, men som likevel ga innbyggerne et sted som var fullt-offentlig og kunne bli brukt til rekreasjon og lek. Og det "å bare være".

Jeg har gjennom oppgaven ikke bare lært å kjenne til en fremmed by, men også en fremmed kultur. Det er mange tanker som dukker opp etter å ha arbeidet så nært opptil ett bestemt tema over en lengre periode. Nablus og Vestbredden er ord som tidligere var fremmede og eksotiske, men som nå har fått ny mening og innhold. Særlig har jeg fått oppdage at verden ikke er så forskjellig fra sted til sted selv om hundrevis av mil skiller ulike byer. Byplanlegging og bystrukturer ser annerledes ut, men menneskene er stort sett de samme og har stort sett de samme behovene i Stavanger som i en by som Nablus. Vi har et ønske om å kunne **bruke** byen

Kilder - - - - - →

Litteraturliste

I. Bøker/rapporter

- i. Bianca, Stefano *Urban Form in the Arab World – Past and Present*. Vdf. Zürich 2000.
- ii. *Bibelen*. Det Norske Bibelselskap. Oslo 1985.
- iii. Carmona, Matthew, Heath, Tim, Oc, Taner; Tiesdell, Steve. *Public Places, Urban Spaces – the Dimensions of Urban Design*. Architectural Press. Oxford 2006 (2003).
- iv. *Census 2007*. Palestinian Central Bureau of Statistics. Statistisk rapport.
- v. Gangler, Anette, Gaube, Hans, Petruccioli, Attilio. *Bukhara – The Eastern Dome of Islam*. Axel Menges. Stuttgart/London 2004.
- vi. Gehl, Jan. *Livet mellom husene – Udeaktiviteter og udemiljøer*. 5 utg. Arkitektens forlag. København 2003.
- vii. Grønmo, Sigmund. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Fagbokforlaget. Bergen 2004.
- viii. Hohmann, Hasso (ed.), *Master Plan for the Preservation and Further Development of the Historic Centre of Nablus, Palestine*. Graz University of Technology. Graz 2003
- ix. Hajer, Morten & Reijndorp, Arnold. *In Search of New Public Domain – Analysis and Strategy*. Nai Publishers. 2007
- x. Hakim, Besim Selim. *Arabic-Islamic cities: building and planning principles*. 2. utg. Kegan Paul International Limited. London 1988
- xi. Hattstein, Markus (ed.), Delius, Peter (ed.). *Islam: Art and Architecture*. Könemann. Köln 2000.
- xii. Kleiner, Fred S, Mamiya, Christin J, Tansey, Richard G. *Gardner's Art through the Ages*. 11 utg. Harcourt College Publishers. Orlando 2001.
- xiii. *Koranen*. Oslo 1989. Universitetsforlaget.
- xiv. Morris A.E.J. *History of Urban Form: Before the industrial revolution*. 3 utg. Longman Scientific & Technical. Harlow

1994.

- xv. Reader, John *Cities*. Vintage. London 2005.
- xvi. Roberts, M Hugh P. *An Urban Profile of the Middle East*. Redwood Burn Limited. London 1979
- xvii. Rogers, Mary Eliza. *Domestic Life in Palestine*. Kegan Paul International. 1989.
- xviii. Soja, Edward W. *Postmetropolis. Critical Studies of Cities and Regions*. Blackwell. London 2000.
- xix. Trancik, Rogers. *Finding Lost Space*. Van Nostrand Reinhold. 1986
- xx. Vogt, Kari. *Hva er Islam?* Universitetsforlaget. Oslo 2007.
- xxi. *Verdenshistorien – En spektakulær reise gjennom historien*. Spektrum. 2006.

II. Artikler

- i. Saoud, Rabah. "Introduction to the Islamic City". Foundation for Science, Technology and Civilization 2002. Pdf document tatt fra nettside: www.citymuslims.org/pdf/Islamic-City.pdf
- ii. Germeraad, P. "Islamic traditions and contemporary open space design in Arab-Muslim settlements in the Middle East." *Landscape and urban planning*. 23, no. 2, (April 1993): 97-106

III. Mastergradsoppgaver og doktoravhandlinger

- i. Hassan, Ramzi *Computer visualization in planning. Computer techniques for visualization of development scenarios for historical important landscapes and urban spaces. A case study Nablus*. Doktorgradsavhandling.. Norges landbrukshøgskole. 2002
- ii. Bleibleh, Sahera R. Parameter of people's satisfaction towards streets in Nablus City (the case of Rafidia Street). Mastergradsoppgave. Nablus 2001
- iii. Hammami, Feras. Setting the Cultural Heritage Scene. A case study of Nablus. Mastergradsoppgave. Stockholm 2005.

IV. Ikke publiserte kilder

- i. Arafat, Naseer. 2008. Introduction to Nablus Historical development.

V. Nettsider (utenom de som er oppgitt under bilde- og illustrasjonlistene)

- i. www.koranen.no
- ii. www.bibelen.no
- iii. www.wikipedia.com
- iv. www.wikipedia.no
- v. www.caplex.no
- vi. www.visitnablus.org
- vii. www.nablusculture.ps/
- viii. <http://pcbs.gov.ps/>

Bildeliste

	Fotograf	Kilde		
Forside	Henrik Haver, bearbeidet		1.28	Beate Jacobsen
			1.29	Beate Jacobsen
Kap 1			1.30	Beate Jacobsen
1.1	Henrik Haver		1.31	Beate Jacobsen
1.2	Henrik Haver		1.32	Beate Jacobsen
1.3	Henrik Haver		1.33	Beate Jacobsen
1.4	Bearbedet av Henrik Haver	http://travelblog.viator.com/wp-content/uploads/2007/07/fezl.jpg	1.34	Henrik Haver
1.5	Henrik Haver		1.35	Bearbeidet av Henrik Haver http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.1554919
1.6	Henrik Haver		1.36	Henrik Haver
1.7	Henrik Haver		1.37	Henrik Haver
1.8	Henrik Haver		1.38	Henrik Haver
1.9	Henrik Haver		1.39	Henrik Haver
1.10	Henrik Haver		1.40	Henrik Haver
1.11	Beate Jacobsen		1.41	Henrik Haver
1.12	Beate Jacobsen		1.42	Henrik Haver
1.13	Henrik Haver		1.43	Beate Jacobsen
1.14	Henrik Haver		1.44	Henrik Haver
1.15	Henrik Haver		1.45	Henrik Haver
1.16	Henrik Haver		1.46	Henrik Haver
1.17	Henrik Haver		1.47	Henrik Haver
1.18	Henrik Haver			
1.19	Henrik Haver		Kap 2	
1.20	Henrik Haver		2.1	Henrik Haver
1.21	Beate Jacobsen		2.2	Henrik Haver
1.22	Henrik Haver		2.3	Bearbeidet H Google Earth
1.23	Henrik Haver		2.4	http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Nablus_1898.jpg
1.24	Henrik Haver		2.5	http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Nablus_1918.jpg
1.25	Beate Jacobsen		2.6	Henrik Haver
1.26	Henrik Haver		2.7	Henrik Haver
1.27	Beate Jacobsen		2.8	Henrik Haver

2.9	Naseer Arafat	2.42	Henrik Haver	
2.10	Henrik Haver	2.43	Henrik Haver	
2.11	Henrik Haver	2.44	Henrik Haver	
2.12	Henrik Haver	2.45	Beate Jacobsen	
2.13	Naseer Arafat	2.46	Henrik Haver	
2.14	Henrik Haver	2.47	Henrik Haver	
2.15	Henrik Haver	2.48	Henrik Haver	
2.16	Henrik Haver	2.49	Henrik Haver	
2.17	Henrik Haver	2.50	Henrik Haver	
2.18	Henrik Haver	2.51	Henrik Haver	
2.19	Henrik Haver	2.52	Henrik Haver	
2.20	Henrik Haver	2.53	Henrik Haver	
2.21	Naseer Arafat	2.54	Henrik Haver	
2.22	Naseer Arafat	2.55	Henrik Haver	
2.23	Henrik Haver	2.56	Henrik Haver	
2.24	Naseer Arafat	2.57	Henrik Haver	
2.25	Naseer Arafat	2.58	Henrik Haver	
2.26	Henrik Haver	2.59	Henrik Haver	
2.27	Henrik Haver	2.60	Henrik Haver	
2.28	Henrik Haver	2.61	Henrik Haver	
2.29	Henrik Haver	2.62	Henrik Haver	
2.30	Henrik Haver	2.63	Henrik Haver	
2.31	Henrik Haver	2.64	Henrik Haver	
2.32	Henrik Haver	2.65	Henrik Haver	
2.33	Henrik Haver	2.66	Henrik Haver	
2.34	Henrik Haver	2.67	Henrik Haver	
2.35	Henrik Haver	2.68	Henrik Haver	
2.36	Henrik Haver	2.69	Henrik Haver	
2.37	Henrik Haver	2.70	Henrik Haver	
2.38	Henrik Haver	2.71		Hohmann 2003
2.39	Henrik Haver	2.72		Hohmann 2003
2.40	Henrik Haver	2.73		Hohmann 2003
2.41	Henrik Haver	2.74		Hohmann 2003

2.75 Henrik Haver
2.76 Henrik Haver
2.77 Henrik Haver
2.78 Henrik Haver
2.79 Naseer Arafat
2.80 Naseer Arafat

Kap 3

3.1 Henrik Haver
3.2 Henrik Haver
3.3 Henrik Haver
3.4 Henrik Haver
3.5 Henrik Haver
3.6 Naseer Arafat
3.7 Naseer Arafat
3.8 Henrik Haver
3.9 Henrik Haver
3.10 Henrik Haver
3.11 Henrik Haver
3.12 Henrik Haver
3.13 Henrik Haver
3.14 Henrik Haver
3.15 Henrik Haver
3.16 Henrik Haver
3.17 Henrik Haver
3.18 Henrik Haver
3.19 Henrik Haver
3.20 Beate Jacobsen
3.21 Henrik Haver
3.22 Henrik Haver
3.23 Henrik Haver
3.24 Henrik Haver
3.25 Henrik Haver

3.26 Henrik Haver
3.27 Henrik Haver
3.28 Henrik Haver
3.29 Henrik Haver
3.30 Henrik Haver
3.31 Henrik Haver
3.32 Henrik Haver
3.33 Henrik Haver
3.34 Henrik Haver
3.35 Henrik Haver
3.36 Henrik Haver
3.37 Henrik Haver
3.38 Beate Jacobsen
3.39 Henrik Haver
3.40 Henrik Haver
3.41 Henrik Haver
3.42 Henrik Haver
3.43 Henrik Haver
3.44 Henrik Haver
3.45 Henrik Haver
3.46 Henrik Haver
3.47 Henrik Haver
3.48 Henrik Haver
3.49 Henrik Haver
3.50 Henrik Haver
3.51 Henrik Haver
3.52 Henrik Haver
3.53 Henrik Haver
3.54 Henrik Haver
3.55 Henrik Haver
3.56 Henrik Haver
3.57 Henrik Haver
3.58 Henrik Haver

- 3.59 http://images.google.no/url?q=http://www.2ofheartshoneymoons.com/pages/images/activities/fm/fam_picnic_lunch.jpg&usg=AFQjCNEiwylkZM5zTzzLaNIEDATTv9SpIw
- 3.60 <http://www.chessdom.com/images/store/san-sebastian-1-7824.jpg>
- 3.61 http://bp2.blogger.com/_39jtFsfI_Ks/Rie_GS2o9NI/AAAAAAAAAEc/O6o8rBdG388/s400/Hookah+Pipe.jpg
- 3.62 http://www.tbany.com/images/uploads/2570_PDC_SanVicente_large02.jpg
- 3.63 <http://www.tsl.pomona.edu/img/hannahcrum-meandpersonweb.jpg>
- 3.64 <http://www.piccadillymanchester.com/images/onepiccgardensmain1.jpg>
- 3.65 <http://www.traveladventures.org/continents/europe/images/manchester08.jpg>

Illustrasjonliste

	Laget av	Kilde			
			2.6	Henrik Haver	http://adstest.weather.com/outlook/travel/businesstraveler/wxclimatology/monthly/graph/WEXX0003?from=weekend_bottomnav_business
Kap 1					
1.1	Henrik Haver	Kilde: www.wikipedia.no	2.7	Henrik Haver	
1.2		Kilde: Bianca 2000: 55	2.8	Henrik Haver	
1.3	Henrik Haver		2.9	Henrik Haver	
1.4	Henrik Haver		2.10	Henrik Haver	
1.5	Henrik Haver		2.11	Henrik Haver	
1.6	Henrik Haver		2.12	Henrik Haver	
1.7	Henrik Haver		2.13	Henrik Haver	
1.8	Henrik Haver		2.14	Henrik Haver	
1.9	Henrik Haver		2.15	Henrik Haver	
1.10	Henrik Haver		2.16	Henrik Haver	Arafat 2008
1.11	Henrik Haver				
1.12		Hakim : 128	Kap 3		
1.13		Hakim : 128	3.1	Henrik Haver	
1.14		Hakim : 128	3.2	Henrik Haver	
1.15		Bianca 2000: 127	3.3	Henrik Haver	
1.16		Hakim : 128	3.4	Henrik Haver	
1.17		Bianca 2000: 109	3.5	Henrik Haver	
1.18		Hakim: 72	3.6	Henrik Haver	
			3.7	Henrik Haver	
Kap 2			3.8	Henrik Haver	
2.1		http://www.wescongroup.com/utility/contact/world_map_simple.png	3.9	Henrik Haver	
2.2	Bearbeidet av Henrik Haver	http://geography.about.com/library/blank/blxmideeast.htm	3.10	Henrik Haver	
2.3		http://www.webscavengers.net/modules/tinyd0/rewrite/factbook/maps/we-map.gif	3.11	Henrik Haver	
2.4	Arafat 2008	Arafat 2008 (The Palestinian Encyclopaedia, 1990, 719).	3.12	Henrik Haver	
2.5	Henrik Haver	http://adstest.weather.com/outlook/travel/businesstraveler/wxclimatology/monthly/graph/WEXX0003?from=weekend_bottomnav_business	3.13	Henrik Haver	
			3.14	Henrik Haver	
			3.15	Henrik Haver	
			3.16	Henrik Haver	